

Антуан
де Сент-Екзюпері

М
АЛЕНЬКИЙ
ПРИНЦ

Антоан де Сент-Екзюпері

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Антуан
де Сент-Екзюпері*

МАЛЕНЬКИЙ
ПРИНЦ

Харків
«Фоліо»
2017

УДК 821.133.1
ББК 84(4Фра)
С31

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»
заснована у 2010 році

Переклад з французької
Петра Тарашука

Передмова
Елеонори Соловей

Художник-оформлювач
В. М. Карасик

План-проспект серії затверджено
Міністерством освіти і науки України

Сент-Екзюпері А. де

С31   Маленький принц / Антуан де Сент-Екзюпері; пер.
з франц. П. В. Тарашука; передм. Е. С. Соловей; худож.-
оформлювач В. М. Карасик. — Харків: Фоліо, 2017. — 95 с.:
іл. — (Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-7854-4.

Твори відомого французького письменника, поета, професійного льотчика Антуана де Сент-Екзюпері (1900—1944) раз у раз привертають увагу сучасного читача.

«Маленький принц» (1943) — найвідоміший його твір — став підсумком життєвого досвіду письменника. Ця мудра і людяна казка-притча просто і проникливо розповідає про найважливіше — про дружбу і любов, про красу і нетерпимість до зла. Читаючи її, відчуваєшся дитиною і починаєш дивитися на навколишній світ зовсім іншими очима. «Усі ми родом з дитинства», — нагадує Сент-Екзюпері, знайомлячи читачів з Маленьким принцом — найзагадковішим і найзворушливішим героєм світової літератури.

УДК 821.133.1
ББК 84(4Фра)

ISBN 978-966-03-5461-6
(Шкільна б-ка укр. та світ.
літ-ри).
ISBN 978-966-03-7854-4

- © П. В. Тарашук, переклад українською, 2016
- © Е. С. Соловей, передмова, 2004
- © В. М. Карасик, художнє оформлення, 2017
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ: ЖИТТЯ ЯК ПОЛІТ

Відтоді, як скінчилося життя Антуана де Сент-Екзюпері, як краве й прекрасне, як срібний слід літака у небесній блакиті чи як політ серпневої зірки на нічному небі, — з'явилося чимало нових понять, без яких не обходиться нині жоден випуск новин, жоден номер газети. «Глобалізація», «світова спільнота», «знакова постать»... І ці поняття, хоч їх ніби й немає і не може бути у французького письменника першої половини ХХ століття, якимсь таким особливим чином пов'язані саме з ним, що переконливо засвідчують його актуальність і незаперечну сучасність. Він передчував, передбачав і формував їх, наближав до нас їхню суть. І продовжує робити це своїми творами, знімаючи з тих понять сьогодні нашарування банальності, що виникає часом від надміру частого вживання самих слів. Багатьом затертим словам він знову й знову повертає справжній сенс: хліб, вода, дитинство, відповідальність, перемога, любов... Нагадує про істини, які ніби й залишилися на своїх місцях, але цього замало, щоби ми справді жили у згоді з ними, щоби вони були незахитані і ясні, немов записані на скрижалах.

Дитинство безперечно стоїть у тому ряду ключових понять поетичного світу Сент-Екзюпері. Він народився разом із своїм бурхливим століттям, 1900 року, в аристократичній родині, що веде своє походження від старовинних лицарських родів, Лімузенського та Провансальського. У знаменитій фразі письменника «Звідки я? Я з мого дитинства» справді криється великий зміст. Вона нагадує нам про колосальне значення для формування людини перших вражень, атмосфери рідного дому, родинних стосунків, про величезний вплив матері. Для Антуана мати залишилася на все життя найдорожчим другом; все життя він писав їй щирі, сповнені ніжності листи, звірявся в усьому, чим жив. Уже молодший лейтенант авіації, він пише матері: «Ви найкраще, що є в моєму житті. Я сумую сьогодні за домівкою, як хлопчисько...»

Антуан був третьою дитиною в родині, ще двоє народилися після нього. 1904-й, рік народження наймолодшої сестри Габрієли, це рік смерті батька. Тож дитинство, таке сяйне у спогадах письменника, далєбі не було безхмарним, і з роками він дедалі кра-

ще осягав, яку дивовижну стійкість зуміла виявити його мати, аби родинна трагедія не стала катастрофою, яку силу любові й самопосягати вона засвідчила, аби дитинство всіх її дітей, усупереч непоправній втраті та всім проблемам, усупереч навіть Першій світовій війні! — було по змозі безхмарним, радісним і змістовним. Але з дитинства він виніс і найважливіші моральні уроки; достатньо згадати лише один: коли почалася війна, мати добровільно пішла працювати сестрою-жалібницею. Не дивно, що образи дитинства, такі незатьмарено яскраві, оповиті таким ніжним серпанком, проходять через усі книжки Сент-Екзюпері, вивершуючись останнім закінченим твором, філософською казкою «Маленький принц», котру нині знають і люблять у всьому світі. Написати її могла лише людина, яка зберегла в душі неушкодженим увесь запас дитячої мудрої безпосередності й довіри, всю пам'ять тих стосунків зі світом, котрі є перевагою самого лише дитинства. І це не лише теплота, надійність та захищеність дитинства: це ще й його сутнісна проникливість, безпомилкове розпізнання всякої неправди та фальшу, відчуття справедливості як універсального закону, а «немотивованої реальності» казки як достеменної правди, що нітрохи не суперечить усім більш очевидним речам. Екзюпері переконливо оскаржив прозаїчне уявлення про дитинство як «незнання»: це лише інше знання, і нехай знавці логіки, з яких він не раз кепкує, добре поміркують щодо істинності одного й другого...

Тим часом приходиться пора навчання. Ця доволі довга смуга життя Екзюпері лише на перший погляд видається сум'ятливою та суперечливою: зробивши поправку на складний час, на катаклізми, що стрясали Європу і Францію, на нове родинне нещастя — смерть брата Антуана, Франсуа, побачимо певну послідовність у тих пошуках себе, що їх можна визначити як прагнення самореалізації. Непересічність природи й різнобічна обдарованість у такому пошуку далєбі не полегшують справи. Але він завжди може розраховувати на терпляче розуміння матері: воно живилося не лише любов'ю, а й повагою, незаперечним визнанням суверенності його людської сутності, його особистості. Ось де витоки шляхетного демократизму Екзюпері — справжнього демократизму. Коледжі, у яких він вчився, дали добру базову освіту, але навколишній світ уже стрімко мінявся, саме цих змін не могли передбачити жодні навчальні програми. Антуан готується до курсу у Військово-морське училище, посилено студіює математику, але все ж «завалює» іспити і вступає на архітектурне відділення Академії мистецтв. Його біографи часом дещо прямолінійно пов'язують подальші події з тим, що іще в дванадцять років на

літовищі в Амбер'є він уперше піднявся в повітря; вів літак знаменитий пілот Ведрін. Так чи інакше, 1921 року Екзюпері кидає Академію, втрачаючи тим самим відстрочку від армії, і вступає добровольцем до авіаційного полку в Страсбургу. Це не порив, а виважене рішення, тим більше виважене, що казарма й солдатчина багато чим не імпонують волелюбній натурі Антуана, боляче зачіпають його почуття власної гідності. Але є речі вищі: відповідальність, обов'язок. Усе життя він долав такі дилеми, долав із гідністю, бо керувався непомильними моральними орієнтирами. Та відстань до мети визначаємо не ми самі: спершу він опиняється в ремонтних майстернях, і лише наполегливість та цілеспрямованість (котрі його оточення часто сприймало як незрозумілу напруженість і тривожність) допомагають йому невдовзі скласти іспит на цивільного льотчика, домогтися перевodu в Марокко, де він дістає посвідчення військового льотчика, де він літає над пустелею, ще не здогадуючись, як багато буде пов'язано з нею, а за півроку повертається до Франції, до авіаційної школи в Істрі. Далі — офіцерські курси в Аворі, призначення в авіапункт під Парижем. Дарма, що літаки ще такі недосконалі та ненадійні: ні з чим не порівнюване відчуття польоту й упевненість, що авіація відкриває людству дивовижні перспективи, варті всіх незручностей та небезпек. Заручення з коханою дівчиною зі свого кола так чудово довершує це відчуття здійсненності, знайдення себе. Та варто лише так подумати... На початку 1923 року Екзюпері зазнає першої серйозної авіакатастрофи, дістає важкі травми. Родина нареченої ставить йому ультиматум: або одруження, або його небезпечна професія... Знову дилема, знову вибір, але ж не можна зраджувати й себе! Так аварія здатна зруйнувати не лише літак, пілота, а й особисте життя. Починати доводиться майже з нуля: службовцем на заводі, що виробляє черепицю; щоби стати торговим агентом автомобільної фірми, він спершу проходить стажування на заводі фірми як простий робітник. Може, Антуан почувується невдахою? О ні, сам він убачає в цьому незаперечний сенс: його дедалі більше вабить літературна праця, а вона потребує, крім усього іншого, життєвого досвіду, вражень.

Перша опублікована новела має назву «Льотчик» — це уривок із повісті, яка не збереглася. І може, саме новела з промовистою назвою позначила вихід зі смуги невдач та випробувань. Адже буквально слідом Екзюпері знайомиться з адміністратором авіакомпанії, заснованої п'ять років тому конструктором Латекоером. Це час, коли авіація ще лише утверджувала свої можливості, долаючи скептицизм, недовіру, конкуренцію більш звичних, а тому, здавалося, більш надійних засобів зв'язку. Справа вимагала вели-

кої віри і волі; працюючи на авіаперевезеннях пошти (лінії Тулуза—Касабланка, згодом Касабланка—Дакар), ставши врешті начальником аеродрому проміжної станції Кап-Джубі (Ріо-де-Оро, Іспанія), Екзюпері глибоко переймається цією справою. Для нього найбільше важить причетність, участь у справі, безумовно важливій та потрібній: адже пошта приходиться до адресатів за десятикратно коротший час. Подобається сама назва компанії — «Лінія»: щось таке, що єднає і континенти, й людей. «Мене, — пише він матері, — такого, як я є, — слід шукати в тому, що я пишу, — це сумлінно вивіреним і осмисленим підсумок усього, що я думаю та бачу». Таке письменницьке кредо, помножене на виняткову новизну матеріалу, простоту й динамічність стилю та вкоріненість у багатій літературній, загалом культурній традиції, — ось складові заслуженого успіху роману Екзюпері, що дістав назву «Пошта — на Південь» (цю назву перекладали також як «Південний поштовий»). З дикого, пустельного й небезпечного місця, форту Кап-Джубі, Антуан написав матері, що він дуже щасливий, бо знайшов своє покликання. Що він мав на увазі: авіацію, літературу? Чи те унікальне поєднання двох професій, яке створив саме він? Вони в нього справді неподільні: одночасно з виходом першого роману він закінчує вищі авіаційні курси морського флоту. Згодом він напише: «Певна річ, покликання допомагає визволити в собі людину, але так само необхідно, щоб і людина могла дати волю своєму покликанню...» У польотах над пустелею чи над океаном він жив таким напруженим творчим життям, яке годі собі й уявити. Польоти відкривали зовсім іншу картину світу, давали можливість побачити життя справді «в іншому світі». Ці нові горизонти стрімко розширювалися; завдяки роботі в Південній Америці, в Північній та Західній Африці він дедалі більше відчував і розумів цілу планету як свій дім і людство як одну родину. У 1933—1934 роках як льотчик-випробувач Екзюпері здійснює нечувані на ті часи перельоти і прокладає нові траси; у бухті Сен-Рафаель він мало не загинув. Іншим разом, після аварії в Лівійській пустелі він і його механік уже були на волосинці від смерті, коли їх урятували араби-кочівники... Кажуть (є любителі подекувати про дивацтва Сент-Екса й тим засвідчити свою наближеність до нього), що пілотом він був своерідним і строгим вимогам Дідає Дора відповідав не в усьому: міг перед вильотом захопитися читанням і забути про час, а злітаючи, міг забути... зачинити дверця кабіни. Зате машину відчував і розумів, як живу істоту, а в екстремальних обставинах виявляв неперевершену винахідливість, позаяк і був визнаним винахідником і мав на свої винаходи кілька патентів.

«Нічний політ» приносить йому справжнє визнання, славу, відзнаки. Втім, хто зна, чи не більшою відзнакою є для нього орден, який він одержав як «пілот виняткової відваги», що виявив «рідкісну самовідданість, рятуючи потерпілі екіпажі»? Чи все-таки Велика премія роману Французької академії за «Планету людей» (1939) затьмарила інші нагороди? Насправді він надто спокійно сприймав відзнаки: не це його захоплювало в роботі. Беззисковий, трішки наївний, непрактичний, довірливий майже по-дитячому, він усе життя захоплювався. Захопив його й Радянський Союз, коли 1935 року він відвідав як кореспондент паризьких газет цю загадкову й застрашливу для Заходу країну. Як свого часу Бернард Шоу, він беззастережно вірив тому, що йому тут говорили й показували; а тут уміли подбати, аби такий гість тільки це й побачив. Набирала обертів сталінська репресивна машина, та у страшному тридцять сьомому чарівний французький гість був уже далеко: у репортажах із фронтів республіканської Іспанії він оповідав співвітчизникам про «коричневу чуму» фашизму. Це світове лихо він проникливо осягнув як потворний продукт нівеляції, підлеглості, примітивної моралі. Коли вибухнула Друга світова війна, Екзюпері воював за свою батьківщину і як військовий льотчик, і як ушлявлений письменник: він справді робив усе, що міг. Не зміг лише одного: жити в окупованій Франції. Він емігрував до Сполучених Штатів, але залишався людиною Опору і писав твори, які підтримували й надихали Опір; такими є і «Військовий льотчик», і «Лист до заручника», такою мала стати книга «Цитадель», що залишилася незакінченою. У США написав він й «Маленького принца». Та коли окупаційна влада у Франції заборонила й вилучила «Військового льотчика», коли натомість його перевидало підпільне видавництво — для письменника це було як владний поклик до повернення.

Йому пропонували працювати в інформаційній службі; Дідьє Дора кликав у цивільну авіацію. Але Екзюпері знову у своїй ескадрильї 2/33, яка тепер базується в Тунісі, він знову здійснює бойові вильоти, долаючи спротив тих, хто прагне вберегти його: для літератури, для Франції. У «Військовому льотчику» є відповідь і на це: «Я завжди ненавидів роль спостерігача. Що ж я таке, якщо не беру участі? Щоб бути чимось, я маю брати участь». 31 липня 1944 року він не повернувся з розвідувального польоту. Це був дев'ятий політ, хоча спершу він ледве домігся дозволу на п'ять. Останній з тих чогирьох, на які він добився нового дозволу...

Звичайно, цей начерк життєвого шляху письменника надто пунктирний, у ньому не може вміститися ні безкрає небо пілота, ні широчінь душі видатного мислителя-гуманіста, ні та відданість,

якою він обдаровував друзів, ні гіркота його невдач, розчарувань, помилок. На щастя, є його книжки, у яких він сам і його життя відбиті правдиво і щиро. Це наче сповідь. Вона довірена, простягнута читачеві жестом такої доброї волі, зичливості, віри в людину, надії на розуміння, що не відгукнутися неможливо.

Як письменник Екзюпері — першовідкривач не самої лише авіації, а й цілого спектра проблем, із нею пов'язаних. Об'єктивний сенс його творчості набагато ширший за «тему». «Нічний політ» саме тому приніс авторові великий успіх, що «тема» дала змогу загострити пекучі питання сучасності: прогрес і його ціна, техніка і реальна розплата за неї, швидкість і природний плин життя, ризик і моральна відповідальність. Можемо бачити в становленні, достоту в пелюшках, могутню індустрію авіаційних перевезень; і це «ретро» сповнене значущого перегуку з нашим днем: ось звідки ми вийшли — і куди прийшли. У цьому творі ще поки що тільки пошту перевозять нічними рейсами, це лише початок. І безжально-цілеспрямований начальник цієї служби Рів'єр (насправді — Дідьє Дора, якому й присвячено твір; згодом Екзюпері вже не ховатиме своїх героїв за вигаданими іменами) карбує свої залізні присуди: «Нічні польоти... — це для нас питання життя і смерті, бо кожної ночі ми втрачаємо ту перевагу над залізницею і пароплавом, яку здобуваємо протягом дня». Справедливість цих передбачень уповні довів час. «Рів'єр не знав, коли і як цивільна авіація почне нічні польоти, але знав, що це неминуче і до цього треба готуватися». Характер Рів'єра немовби виписано тими мазками, що їх залишають сильні й різкі удари пензля. «Коли я караю, — говорить він, — аварій стає менше... Якби я був дуже справедливий, то нічний політ щоразу перетворювався б на гру зі смертю...» Невблаганний Рів'єр насправді лише краще за всіх розуміє, що ця професія не залишає місця для жодної неточності, розхлябаності — надто висока ціна. Так само неприйнятні азарт чи захоплення: пілот має бути точний і незворушний, як машина, — навіть більше за машину. Хоч насправді — де ж йому подітися від свого людського ества? «Мене вже оповивали тумани. Я, рейсовий пілот, уже скуштував гіркого плоду нічних польотів...» Певна річ, є в позиції Рів'єра і той фетишизм технічного прогресу, на який захворіло людство, ще не підозрюючи, яка то пастка. Аналогія із атомною зброєю, заручниками якої опинилися всі, не буде тут перебільшенням. «Літак, — застерігає Екзюпері, — не мета, це знаряддя. Таке саме знаряддя, як плуг». Твір сповнений виняткового драматизму: бентежний здогад, що цей шлях незворотний і ми ще не знаємо, що чекає нас на ньому, бринить, здається, між рядками, хоч автор щиро захоплюється й мужніми

льотчиками, і їхніми машинами, й радіоперегуком станцій крізь простори ночі. Він тим більше вірить у технічний прогрес, що й сам працює як винахідник: не сумнівається, що машини ставатимуть дедалі надійніші та безпечніші. Але ось молода дружина пілота дивиться на нього, коли він спить перед рейсом, а згодом стане відомо, що то був його останній рейс...

Не лише літературна традиція, до якої належить Екзюпері, а й його власний спосіб бачення та осягнення світу, філософсько-поетична наснаженість цієї прози роблять його стиль напрочуд афористичним. Та афористичність походить від необхідності битися над вічними питаннями, пізнавати найсуттєвіше. «Істина — це не те, що всі бачать». Ні, це аж ніяк не прагнення «сказати красиво» чи бути умисно глибокодумним: не був би це він, із його правдивістю та щирістю. Але доба, як той Сфінкс, вимагає, аби хтось осмислював її проблеми, розгадував її загадки. Якщо додумувати до кінця, якщо не боятися й не ховати голову в пісок — ті нелегкі й часто невтішні роздуми врешті загусають у кристали таких афоризмів. Окремі з них уже давно стали загальним надбанням, і їх чули або й повторювали навіть ті, хто ще не читав цих книжок. Та коли ви впізнаєте в тексті отакий афоризм, то помітите, що його щільно оточують інші такі самі: це не окремий кристал, а те, що геологи звуть друзою кристалів, — скупчення їх, своєрідний кристалічний букет! «...Велич усякої професії, можливо, саме в тому, що вона об'єднує людей, адже єдина справжня розкіш — це розкіш людського спілкування.

Працюючи тільки заради матеріальних достатків, ми самі б'ємомо собі в'язницю. І замикаємось у самотності разом зі своїм статком — цим попелом, який не дає нічогісінько, заради чого варто було б жити». Коли це актуальніше — в часи, коли писалося, чи тепер? Романтичний пілот, ідеаліст, доросле дитя, Екзюпері, однак, бачив багато проблем дуже тверезо й чітко. Бачив світ, що ладен подібно до скорпіона вкусити власний хвіст, бачив загрозливу нерівномірність цивілізаційного розвитку: над пустелею літак, а в пустелі ворожнеча племен диких кочівників... Ніби щоб засвідчити всім безмежні можливості доброї волі до порозуміння, він навіть із тими дикунами вмів налагодити приязні стосунки. І їхні вожді приходили до нього у форт на пораду, а пустелею ширились легенди про незвичайного «румі»... «Земля, — написав він у «Планеті людей», — допомагає нам збагнути самих себе». Особливо коли так кардинально змінюється картина світу і всі уявлення про відстані, швидкості, час і простір. Саме від цієї зміни масштабу та ракурсу — парадоксальна часом образність письменника. А проте вона такою не видається: секрет Екзюпері в тому,

що читач напрочуд невимушено приймає цю нову «оптику», легко й швидко освоюється з нею і вже ніби й не помічає, що теж дивиться з висоти кількох тисяч метрів, крізь розриви хмар. «Ми оцінюємо людину по її місцю у Всесвіті, дивлячись в ілюмінатор, як у мікроскоп». Може, люди так швидко звикли до цього тому, що, перш ніж злетіти, багато віків мріяли про таку можливість, склали казки й легенди про цю мрію?

Авіація швидко стала явищем буденним, але чудо від того не зникло. «Чудеса трапляються так часто», — запевняє письменник. Адже літаком можна дістатися в цілком недоступні раніше місця, де справді ще ніколи ніхто не був; літак переносить вас «прямо в серце невідомого». Іноді винагородою за вимушену посадку може бути видовище, якого ніхто не бачив і яке важко змалювати словами. Як те, що побачив пілот на «узбережжі Сахари»: чорні яблука метеоритів на білій скатерці неприступного вапнякового плоскогір'я. Тристаметровий шар черепашок, дно доісторичного моря — і дарунки космічної безодні. Прокинувшись уночі на гребені дюни, можна злякатися свого відчуття, що падаєш у зоряне небо, — і сила земного тяжіння, яку так затято долають пілоти, раптом видається «всемогутньою, як любов».

«І я починаю розуміти, — говорить Екзюпері у «Планеті людей», — що дійти сенсу всього того, що ми бачимо, можна тільки через культуру, цивілізацію і свою працю». Надто подібно на те, що він проникливо передбачив ще одну майбутню пастку: пустелю бездуховності, поп-культури, індустрію бездумних розваг, що апелюють до елементарного в людині і відчужують її від інших. «На світі дуже багато людей, яким ніхто не допоміг пробудитися...» У кожному разі, роз'єднаність і відчуження — це те, що справді зароджувало в нього тривогу, те, що він палко оскаржував і самою творчістю своєю прагнув здолати. Дивлячись із висоти на вогники людських осель, він гостро відчував, що «треба подати одне одному звістку», що, випадаючи з живого ланцюжка, людина стає слабкою й zagrożеною. Може, й страшне лихо ворожнечі та воєн — теж наслідок відчуження.

Безглуздя, абсурдність і потворність війни Екзюпері показав у «Військовому льотчику», як, може, ніхто більше — при тому, що про це стільки написано! Як горіли села на півночі Франції, коли це вже була цілком марна жертва, які безпорадні були біженці на тій дорозі до Аррасу («Вони вже нічого не бояться: вони спустошені»). Ці роздуми про поразку, яка вже сталася, хоч сторони ще воюють, сповнені невимовної гіркоти. Ціла країна у смертельній вирві. Можна не сумніватися, що згодом історики всьому знай-

дуть пояснення й належне потрактування. Але за цією іронією — безмежний біль за свою вітчизну, за свій народ у його гірку годину. «Я існую тільки тому, що мене живить моє коріння»: саме людина вкорінена — найвищий ступінь людської суті, найповніший її вияв. І це зовсім не суперечить тому, що Земля — наш спільний дім. Та все одно є край, країна, де ти свій, де ти особливо до всього причетний і де твоя відповідальність найвища. Екзюпері, ніби й не зупиняючись на цьому спеціально, засудив, заперечив, оскаржив ескапізм — втечу як життєву філософію, як принципову не-вкоріненість: «Але духовний простір не можна знайти. Його створюють. А втеча ніколи ні до чого не приводила». І знову з нинішньої дистанції це здається інтуїтивним передбаченням майбутніх процесів, до того ж ще й з покликанням саме на письменника: якщо всі ми — люди Землі, хіба так уже важливо, щоб наші діти народилися там само, де народилися ми й наші батьки, щоб вони успадкували край і мову?.. Ще у «Планеті людей» Екзюпері намагався досягнути таємниці смерті, оповівши про відхід із життя старої селянки: в оточенні синів, під голоси онуків на подвір'ї. «Мати передала дітям не тільки життя, вона навчила їх рідної мови, довірила їм багатство, повільно зібране протягом віків, — духовну спадщину...» Виникає відчуття, що це не може бути переклад з французької, що ці слова одразу були написані українською і що стосуються вони нас із вами і наших пекучих проблем. І що автор сумовито-ніжної казки про маленького принца з маленької планети сам не міг уявити, як багато тих проблем передбачив, ніби зазирнувши в наступне століття. Ось нічний поїзд, яким примусово повертаються додому вислані з Франції заробітчани. Спотворені злиднями й рабською працею батьки, а з ними така славна дитина — «прекрасна обіцянка життя». «Він, як той маленький казковий принц, — зігрітий теплим і розумним піклуванням, ким тільки він не став би!» А проте — ростиме, як троянда без садівника. «Маленький Моцарт, як і всі, попаде під той самий страшний прес. І зробить найвищою своєю радістю гидотну музику низькопробних кафешантанів. Моцарт — приречений».

Доволі складно дати жанрове визначення творам Екзюпері; це відчули вже перші його читачі та критики. Книжки його часто воліли ухильно називати просто «творами»; водночас це не стало на заваді вже згаданій Великій премії роману Французької академії. На загал цей жанровий синкретизм не є й чимось надто несподіваним, бо відбиває характерну тенденцію модерної літератури: звільнитися від жанрово-стильових обмежень, коли вони не допомагають розв'язувати нові творчі завдання. Читача невибагливого, як і читача рафінованого твори Екзюпері однаково поло-

нять вільним плином довірливої оповіді, відчуттям, що саме тобі відкрито ці роздуми, спогади й картини, подеколи, але не завжди, структуровані чимось на зразок сюжету. Радше цю роль перебирає підпорядкованість внутрішньому ритмові, хоч і не знати, чи джерелом того ритму є двигун літака, чи биття авторового серця. Можна вирізнити як складові стилю певну репортажність та нарисовість, можна відзначити (і відзначено не раз, причому як закид) моралістичний компонент, але все це не пояснить, яким чином із таких складників утворюється стильовий сплав, що його найточніше було би визначити як поезію в прозі. Цитуючи ці тексти, ловиш себе на тому, що не хочеться уривати цитату, закривати лапки: кожна наступна фраза здається необхідним продовженням попередньої, з одної в другу перетікають невловні, але важливі смислові й асоціативні зв'язки, до того ж — той ритм... Точнісінько так буває при цитуванні гарних поезій, тому що вичленовується не лише текстовий фрагмент, а й невіддільна від цілості частина поетичного світу, частина розлитої в тій цілості «незримой субстанції», як мовив звичайно ж поет — український поет Леонід Первомайський. Дмитро Павличко стверджував: «Приклад Екзюпері показує, що земля і небо ідеально поєднуються в людині» — і вкладав у ці слова надзвичайно багато; знав, як роз'єднують у людині земне й небесне, заземлюють її, відлучають від високого неба й замінюють його духовним ерзацом тоталітарної ідеології. Екзюпері приходив до першого покоління своїх українських читачів, як, передусім, до читачів радянських: відповідно трактований, з наперед розставленими акцентами: романтик, шанувальник Радянського Союзу, щоправда підвладний «абстрактному гуманізмові», дещо асоціальний — певно, через своє аристократичне походження. Але не такі прості були ті читачі: вони вже вдихнули дух «відлиги» шістдесятих років, дарма що відлигу змінили люті заморозки сімдесятих. Для них Екзюпері був насамперед вільною людиною, представником найстаршої європейської демократії, гуманістом аж ніяк не «абстрактним» і таким же конкретним патріотом своєї країни і нації. У новій картині світу, до якої прилучав нас Екзюпері, це було так логічно й незаперечно. Його достеменно присутність відчутна у пізній, «прощальній» ліриці Миколи Бажана:

Осіння ніч. Раптовий зорепад.
Трасуючої зірки рикошети.
Вогнисті бризки з вихора плеяд,
Пекучий прах розбитої комети.

То знищення і виникнення вир
Над нами безконечно кружеляє,
Загрозливо стрясають небокраєм
Страшні, безшумні спалахи сузір.
Це зорепад чи це пересторога?
Велично й плавно зводиться в zenit
Земля людей, наш неповторний світ
Життя живого й розуму живого.

«Земля людей» — так звався перший російський переклад «Планети людей»: обидва переклади однаково відповідають назві оригіналу, але саме «Землею людей» починався для багатьох тоді письменник Сент-Екзюпері.

Василь Мисик, назвавши свою підсумкову збірку поезій і перекладів «Планета» (1977), може, й не цілком усвідомлював глибинний зв'язок цієї назви з творчістю Екзюпері: воно вже либонь увійшло в колективну свідомість як загальне й «нічиє». «Планету б треба доглядати, як грядку...» — так починався у тій книжці однойменний вірш. Не беруся стверджувати, наскільки виразно при цьому здавали собі справу автор і читачі про зв'язок із турботами Маленького принца, котрий щоранку прибирав свою маленьку планету, прочищав вулкани, виполював небезпечні паростки баобабів, — але самий факт такого зв'язку поза сумнівом. Хоч нам дошкуляли зовсім інші бур'яни — добре було знати, що всупереч усьому людина може бути такою вільною й доброю. Саме тому Екзюпері був знаковою постаттю для українських шістдесятників, для українських дисидентів. Для них морально-філософська проблематика доби у версії Екзюпері була питомо близькою, саме це й робило його книжки подією духовного життя. Опинившись за ґратами, вони особливим чином осягали його пустелю, де так самотньо й важко, але де водночас особливим чином, із особливою ясністю усвідомлюється сенс усього. Як посвідчив Євген Сверстюк у своєму есе про Сент-Екзюпері, цілі покоління саме за ним пізнавали «несполучність затишно-споглядального і діяльного модусів життя». Люди переказували маленьку притчу з «Планети людей» і вкладали у неї свій сенс — на те ж вона й притча! «Коли дикі качки летять у вирій, по всій їхній дорозі землею котиться якась тривожна хвиля. Свійські качки, ніби їх притягує летючий трикутник, незграбно підскакують і махають крилами. Клич диких проруджує у них щось давне, первісне. І ось свійські качки на мить стають перелітними птахами. У маленькій дурній голові, що тільки й знає калюжу, черв'яків і пташарню, несподівано розгортаються простори материків, обриси морів, зринає смак вільного

вітру. Качка й не підозрювала, що її голова може вмістити стільки див, — і ось вона махає крилами: нехтуючи і зерно, й хробаків, вона хоче стати дикою качкою...»

Це, власне, те, чого й прагнув письменник: розбудити людей від духовного і морального скніння, від апатії, байдужості, від мовчазної згоди бути отарою, натовпом, «населенням», а не народом. Засвідчити, що в кожному криється поет, або пілот, або Моцарт, що всі ми значно більше потрібні одне одному і нашій землі, ніж звикли думати. І що справжня свобода, справжній політ невіддільні від обов'язку та відповідальності. Максималістські творчі завдання: змінити картину світу, змінити, бодай якоюсь мірою, людську свідомість. Екзюпері не формулював їх так ніколи, а проте справжній сенс та результат творчої діяльності оцінюється вже згодом. Коли в ряд творінь митця стає і його власне життя. У випадку Екзюпері це відбулося так невимушено-природно і так переконливо. Про його творчість і про нього самого дуже багато написано, цей інтерес не спадає, не вщухають суперечки, ширяться небилиці й міфи.

Вже стала загальником подібність Маленького принца до самого автора, хоч останній завбачливо дистанціювався в особу саме автора-оповідача. Але все одно «Маленький принц» залишається чимось на зразок фантастичної автобіографії. Це та площина казки, що призначається не дітям, а дорослим, і до того ж не всім: кожен зрозуміє саме стільки, скільки здатний зрозуміти. У житті Екзюпері теж була капризна й колюча троянда, що, кокетуючи, завдавала болю і не помічала цього. І навіть шарф Маленького принца він наче зняв із себе, аби малюкові було тепліше: це він у холодну погоду волів не вдягати пальто, гадав, що достатньо й шарфа. Він теж був «не від світу сього», наче прибулець із зірок.

Як Маленький принц, він і сам не вмер, а просто залишив землю, зник, розчинився у просторі, або можна сказати — не повернувся. Просто пішов, як живий: ніхто не бачив його мертвим. Тож друзі ніколи до кінця не повірили, що його немає. «Ні, він не міг утнути таку штуку», — сказав Леон Верт, якому присвячений «Маленький принц».

Сказати, що Екзюпері живе у написаному ним, — якось надто банально, хоч це й правда. Засвідчивши так незвичайно та яскраво власним життям безмежність можливостей, моральну й духовну красу людини, він живе у свідомості читачів як француз і як землянин, як наше власне сподівання бути кращими.

Елеонора Соловей

Присвячую Леонові Верту

Я перепрошую дітей за присвяту цієї книжки дорослому чоловікові. Я маю поважне виправдання: цей дорослий — мій найщиріший приятель у світі. Я маю і друге виправдання: він здатний розуміти все, навіть дитячі книжки. Я маю ще й третє виправдання: він живе у Франції, де голодує і мерзне. Тому він потребує розради. Якщо цих усіх виправдань не досить, я хочу присвятити цю книжку дитині, якою колись був той дорослий. Усі дорослі спершу були дітьми. (Але мало хто з них пам'ятає про це). Тож я виправляю свою присвяту:

Присвячую Леонові Верту, коли він був хлопчиком

Перекладено за виданням: *Antoine de Saint-Exupéry. Le Petit Prince. — 1943.*

РОЗДІЛ I

У шість років у книжці про праліс, яка мала назву «Не-вигадані пригоди», я побачив одного разу чудовий малюнок. Він зображував змія боа, що ковтав якогось хижака. Ось копія того малюнка.

У тій книжці писали: «Змії боа ковтають свою здобич цілою, не жують її. Потім боа не здатні ворухитись і сплять півроку, поки перетравлять».

Тоді я багато думав про пригоди в джунглях і зрештою й сам намалював кольоровим олівцем свій перший малюнок. Мій малюнок номер 1. Він був отакий:

Я показав свій шедевр дорослим і запитав, чи страшно їм від малюнка.

«Чому від капелюха має бути страшно?» — здивувались вони.

Але ж на моєму малюнку був не капелюх. Малюнок зображував змія боа, що перетравлював слона. Тоді я намалював середину змія, щоб дорослі таки зрозуміли. Дорослі завжди потребують пояснень. Мій малюнок номер 2 був отакий:

Але дорослі порадили кинути малювати зміїв боа, розрізаних або цілих, і взятися натомість до географії, історії, арифметики і граматики. Саме отак, у шестирічному віці, я й зрікся блискучої кар'єри художника. Я зневірився, бо обидва мої малюнки не мали успіху. Дорослі, коли самі, ніколи нічого не розуміють, а дітям нудно завжди і щоразу пояснювати їм.

Тож я був змушений обрати інший фах і навчився пілотувати літаки. Я літав потрохи в усьому світі. Географія справді стала мені у великій пригоді. Тільки глянувши, я зразу міг сказати, чи внизу Китай чи Аризона. Таке знання неоціненне, якщо заблукав серед ночі.

Протягом свого життя мені не раз траплялося знайомитись із багатьма серйозними людьми. Я довго жив серед дорослих. Я бачив їх зблизька. Але моя думка про них стала не набагато кращою.

Коли я натрапив на дорослого, що видавався бодай трохи прозорливим, я робив над ним експеримент і показував свій малюнок номер 1, який завжди мав із собою. Мені кортіло дізнатися, чи цей дорослий справді тямущий. Але я завжди чув у відповідь: «Це капелюх». Тоді я вже не розповідав йому ані про зміїв боа, ані про давні ліси, ані про зорі. Переходив на його рівень. Розмовляв про бридж, гольф, політику й краватки. А дорослий радів знайомству з таким розважливим чоловіком.

РОЗДІЛ II

Тож я жив отак сам, не маючи нікого, з ким можна щиро порозмовляти, аж поки шість років тому в Сахарській пустелі сталася аварія. Щось поламалося в моторі літака. Я не мав ні механіка, ні пасажирів і вирішив спробувати сам узятися за складний ремонт. Для мене то було питання життя або смерті. Питної води я мав щонайбільше на тиждень.

Першого вечора я заснув на піску за тисячу миль від усіх населених земель. Я був ще самотніший, ніж моряк із розтрощеного бурею корабля на плоту серед океану. Тож уявіть собі мій подив, коли вдосвіта мене розбудив дивний голосок. Він просив:

— Будь ласка, намалюй мені баранця!

— Га?

— Намалюй мені баранця...

Я зірвався на рівні ноги, немов уражений блискавкою. Протер очі. Глянув навколо. Побачив малого й дуже дивного хлопчика, що поважно дивився на мене. Ось його найкращий портрет, який згодом я зміг намалювати. Але мій малюнок, звичайно, аж ніяк не такий чарівний, як модель. І тут винен не я. Як я мав шість років, дорослі віддохотили мене від кар'єри художника, і я нічого не навчився малювати, крім боа — цілих і розрізаних.

Я виричав очі з подиву й роздивлявся ту постать. Не забувайте, я опинився за тисячу миль від усіх населених земель. А втім, анітрохи не здавалося, ніби той хлопчик заблукав,

вмирає від втоми, спраги чи страху. Він аж ніяк не скидався на дитину, загублену серед пустелі за тисячу миль від людських осель. Коли я нарешті спромігся подати голос, то запитав:

— Але... що ти тут робиш?

А він повторив, тихесенько, наче щось дуже серйозне:

— Будь ласка... намалюй мені баранця...

Коли таємниця надто разюча, не смієш не коритися їй. Хоч якими безглуздими видалися мені ті дії за тисячу миль від усіх населених місць, і то в смертельній небезпеці, я дістав із кишені аркуш паперу й ручку. І раптом пригадав, що вивчав передусім географію, історію, арифметику та граматику, і (не без дрібки лихого гумору) сказав хлопчику, що не вмію малювати. Та він наполягав:

— Пусте. Намалюй мені баранця.

Я ніколи не малював баранців, тож знову намалював йому один із двох малюнків, на які був здатний. Зобразив цілого боа. І був приголомшений, почувши заперечення хлопчика:

— Ні-ні! Я не хочу слона в утробі боа. Цей змій украй небезпечний, а слон надто великий. А в мене все маленьке. Мені треба баранця. Намалюй мені баранця.

Тож я намалював.

Хлопчик уважно роздивився й мовив:

— Ні! Цей уже тяжко хворий. Намалюй мені іншого.

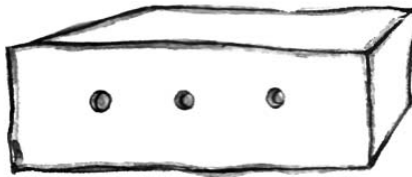
Я намалював:

Мій приятель лагідно, поблажливо всміхнувся:
— Ти ж і сам добре бачиш... це не баранець, а баран.
У нього роги...
Тож я намалював ще раз:

Але й цей малюнок не схвалили, як і решту:
— Цей надто старий. Я хочу баранця, який житиме довго.
Мені вже уривався терпець, бо я квапився розбирати
мотор, тож я нашкрывав отакий малюнок.

І пояснив:
— Це ящик. Баранець, якого ти хочеш, там усередині.
Але я дивом дивувався, побачивши, як проясніло обличчя
мого малого судді:

— Він точнісінько такий, як я хотів! Як по-твоєму, баранцеві треба багато трави?

— Чого ти запитуєш?

— Бо в мене все маленьке...

— Йому вистачить. Я намалював тобі малого баранця.

Хлопчик нахилився над малюнком:

— Не такого вже й малого... Ти ба! Він заснув...

Отак я познайомився з Маленьким Принцом.

Ось його найкращий портрет, який згодом я зміг намалювати.

РОЗДІЛ III

Я довго не міг збагнути, звідки з'явився Маленький Принц. Він ставив мені багато запитань, але, здається, ніколи не чув моїх. Тільки випадково мовлені слова мало-помалу розкрили мені його таємницю. Скажімо, вперше помітивши мій літак (я не малюватиму його, для мене це надто складно), він запитав:

— Що це за річ?

— Це не річ. Він літає. Це літак. Мій літак.

Я пишався, сказавши малому, що вмю літати. А він аж вигукнув:

— Як? Ти впав із неба?

— Авжеж, — скромно кивнув я.

— Ох! Яка дивина!..

Маленький Принц задзвенів переливчастим сміхом, що страшенно роздратував мене. Я не хочу, щоб із мого лиха сміялися. А потім хлопчик додав:

— Що ж, отже, й ти небесний прибулець! А з якої планети?

Я одразу побачив просвіт у таємниці його присутності й притямом запитав:

— То ти з іншої планети?

Та хлопчик не відповів. Він похитував головою, пильно роздивляючись мій літак:

— У такому ти й справді не міг прибути здалеку...

Хлопчик надовго поринув у роздуми. Потім, діставши з кишені баранця, прикипів очима до свого скарбу.

Уявіть собі, як мене здивувало оте напівпризнання про «інші планети». Я спробував дізнатися більше:

— Хлопчику, звідки ти? Ти кажеш «у мене», де це? Куди ти хочеш забрати баранця?

Він відповів після мовчазних роздумів:

— Ящик, який ти дав, добрий тим, що вночі буде баранцеві за кошару.

— Звичайно. А якщо ти такий дбайливий, я дам тобі ще й мотузку припинати його вдень. І кілочок.

Мої слова, здається, приголомшили Маленького Принца.

— Припинати? Що за дурниця!

— Бо, якщо не припнути, він піде невідомо куди і заблукає...

Мій приятель знову розсміявся:

— І куди, по-твоєму, він піде?

— Куди завгодно. Куди очі спадуть...

Але Маленький Принц, споважнівши, заперечив:

— Пусте, таж у мене таке все малесеньке!

І, мабуть, сумовито, додав:

— Куди очі спадуть, далеко не зайдеш...

РОЗДІЛ IV

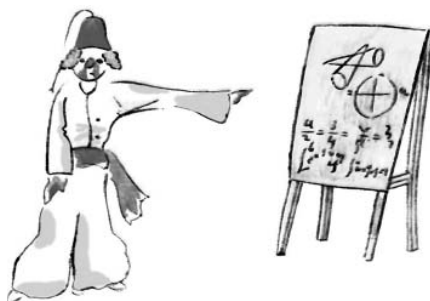
Отак я дізнався другу вкрай важливу річ: планета, з якої прибув Маленький Принц, навряд чи більша за будинок!

Це не дуже й здивувало мене. Я знав: крім великих планет, як-от Земля, Юпітер, Марс і Венера, яким дали назви, є сотні інших планет, інколи таких малих, що їх насилу можна помітити в телескоп. Коли який-небудь астроном відкриває одну з таких планет, він дає їй номер замість назви. Називає, наприклад, астероїд 3251.

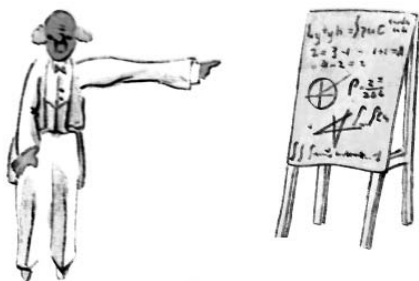
Я маю поважні причини думати, що планета, з якої прибув Маленький Принц, — астероїд В-612. Цей астероїд бачив тільки раз у телескоп один турецький астроном 1909 року.

Потім він провів велику демонстрацію свого відкриття на Міжнародному конгресі астрономів. Але ніхто йому не повірив через його вбрання. Адже дорослі отакі.

На щастя для репутації астероїда В-612, один турецький диктатор під страхом смерті звелів своєму народові одягатися по-європейському. Астроном, одягнувшись у дуже елегантний костюм, повторив свою демонстрацію 1920 року. Цього разу всі погодилися з ним.

Я повідомляю вам такі подробиці про астероїд В-612 і назвав його номер тільки через дорослих. Адже дорослі люблять цифри. Коли розповісти їм про нового приятеля, вони ніколи не запитають про головне. Ніколи не поцікавляться: «Який у нього голос? Які ігри він любить? А він збирає метеликів?» Натомість запитують: «Скільки йому років? Скільки в нього братів? Скільки він важить? Скільки заробляє його батько?» Тільки почувши ці цифри, їм здається, ніби вони знають його. Якщо розказати дорослим: «Я бачив гарний будинок із рожевої цегли, з геранню у вікнах і голубами на покрівлі», — вони не зможуть уявити собі той будинок. Їм треба казати: «Я бачив будинок за сто тисяч франків». І тоді вони вигукнуть: «Яка краса!»

Тож якщо казати дорослим: «Доказом існування Маленького Принца є те, що він був милий, сміявся й хотів мати баранця. Якщо хочуть баранця, значить, існують», вони знижують плечима і вважають вас за дитину! Та якщо повідомити: «Планета, з якої він прибув, — астероїд В-612», тоді вони будуть переконані й дадуть вам спокій зі своїми запитаннями. Отакі вони. Не слід дорікати їм за це. Діти повинні бути дуже поблажливі до дорослих.

Але, звичайно, нам, тим, хто розуміє життя, нам начхати на цифри! Я б хотів почати цю книжку, як чарівну казку. Я б хотів написати:

«Був собі колись Маленький Принц, що жив на планеті, тільки трохи більший за нього, і хотів мати приятеля...» Для тих, хто розуміє життя, в цих словах було б набагато більше правди.

Бо я не хочу, щоб мою книжку читали легковажно. Я відчуваю страшенний смуток, розповідаючи ці спогади. Вже шість років, як мій приятель зник разом зі своїм баранцем. Якщо я намагаюся тут описати його, то тільки тому, щоб не забути. Дуже сумно забувати приятеля. Не кожному судилося мати приятеля. Адже, забувши, і я можу стати таким, як дорослі, що цікавляться тільки цифрами. Саме тому я купив коробку з фарбами та олівці. В моєму віці важко знову братися до малювання, якщо я ніколи не пробував малювати щось інше, крім — у шість років — боа цілого і боа розрізаного! Я намагатимусь, звичайно, малювати портрети якомога ближче до оригіналу. Але зовсім не певен, що мені вдасться. Один малюнок годиться, а другий уже не схожий. Я трохи не вгадав зріст. Тут Маленький Принц завеликий. А тут замалий. Я вагаюся і щодо барв його одягу. Тож пробую малювати і так, і так, більш-менш щось виходить. Зрештою, я можу помилитися в деяких важливих деталях. Але мені слід вибачити. Мій приятель ніколи нічого не пояснював. Певне, думав, я такий, як він. Та я, на жаль, не вмю бачити баранців у ящику. Я, мабуть, трохи такий, як дорослі. Мабуть, постарів.

РОЗДІЛ V

Щовечора я дізнавався щось про планету Маленького Принца, про те, як він покинув її, про його подорож. Мало-помалу, під час принагідних роздумів про його слова, мені розкрилася правда. Скажімо, третього дня я почув про таке лихо, як баобаби.

І знову-таки завдяки баранцеві, бо Маленький Принц раптом запитав мене, немов опанований тяжким сумнівом:

— А правда, що баранці їдять кущі?

— Так, правда.

— Ох! Як добре!

Я не розумів, чому так важливо, щоб баранці їли кущі. Але Маленький Принц додав:

— Отже, їдять і баобаби?

Я розповів Маленькому Принцові, що баобаби — не кущі, а дерева, великі, наче церкви, тож, якби він узяв із собою ціле стадо слонів, воно б не з'їло одного баобаба.

Почувши про стадо слонів, Маленький Принц засміявся:

— Довелося б ставити їх один на одного...

Проте розважливо додав:

— Баобаби, до того як виростуть, народжуються маленькі.

— Авжеж! Але чому ти хочеш, щоб твої баранці їли маленькі баобаби?

— Гаразд, побачимо! — відповів Маленький Принц, мов ішлося про щось очевидне. Мені довелося добряче поміркувати, щоб самотужки зрозуміти його клопіт.

На планеті Маленького Принца, як і на всіх планетах, росли і добрі трави, і бур'яни. Тобто було й добре насіння добрих трав, і лихе насіння бур'янів. Але ж насіння невидиме. Воно спить у таємних закутках землі, аж поки котрійсь насінині заманеться прокинутись. Тоді вона потягується, і спершу несміливо пускає до сонця гарненьку безневинну стеблинку. Якщо то стеблинка редьки або троянди, можна дати їй рости, як вона хоче. Та якщо бур'ян, треба одразу вирвати рослину, тільки-но впізнаєш її. Але на планеті Маленького Принца було ще й страхітливе насіння, — насіння баобабів. Земля планети була заражена ним. А баобаба, якщо пізно взятися за нього, вже ніколи не пощастить позбутися. Він захарашує всю планету. Пронизує її своїм корінням. А якщо планета дуже мала, а баобабів надто багато, вони розірвуть її.

— Усе залежить від дисципліни, — сказав мені згодом Маленький Принц. — Уранці, вмившись, треба ретельно прибрати і планету. Треба змушувати себе регулярно виривати баобаби, тільки-но можна відрізнити їх від троянд, на які вони, молоденькі, страшенно схожі. Ця робота, хоч і дуже нудна, аж ніяк не важка.

Якось Маленький Принц порадив мені постаратись і намалювати гарний малюнок, щоб цю потребу добре зрозуміли й діти на моїй планеті.

— Якщо вони коли-небудь пустяться в подорож, — сказав він, — це може стати їм у пригоді. Інколи свою роботу можна відкласти на потім і не буде ніякої шкоди. Але, як є баобаби, це завжди катастрофа. Я знав одну планету, де жив ледар. Він знехтував три кущики...

За описом Маленького Принца я намалював ту планету. Я не люблю прибирати тон мораліста. Але про небезпеку баобабів знають так мало, а ризики, яких зазнає недбайливий на астероїді, такі великі, що цього разу я зроблю виняток і позбудуся своєї стриманості. Я кажу: «Діти! Стережіться баобабів!» Саме з метою попередити моїх приятелів про небезпеку, поряд з якою вони, як і я, ходять віддавна, навіть не здогадуючись про неї, я так ревно працював над цим малюнком. Наука, яку я даю, варта докладених зусиль. Ви, може, запитаете: «Чому в цій книжці немає інших малюнків, не менш величних, ніж малюнок баобабів?» Відповідь дуже проста: я намагався малювати, але в мене не вийшло. А коли малював баобаби, мене надихало чуття нагальності.

РОЗДІЛ VI

Ох! Маленький Принце, мало-помалу я зрозумів отак твоє мале і сповнене смутку життя. Ти давно вже не мав ніякої іншої розваги, крім змоги милуватись, як сідає лагідно сонце. Я дізнався про цю нову подробицю вранці четвертого дня, коли ти сказав мені:

— Я дуже люблю дивитись, як сідає сонце. Ходімо гляньмо, як воно сідає.

— Таж треба зачекати.

— Чого?

— Зачекати, щоб сонце сідало.

Спершу ти дуже здивувавсь, а потім нестримно розреготався. І сказав:

— Я й досі думаю, ніби я в себе!

Справді. Коли в США полудень, сонце, як знають усі, у Франції вже сідає. Було б досить мати змогу добутись до Франції за хвилину, щоб бачити, як заходить сонце. На жаль, до Франції дуже далеко. А на твоїй маленькій планеті тобі досить переставити стілець на кілька кроків. Ти милувався призахідним сонцем щоразу, коли хотів бачити його...

— Одного дня я бачив, як сонце сіло сорок чотири рази!

А трохи згодом ти додав:

— Знаєш... коли страшенно сумно, я люблю дивитись, як сідає сонце...

— Отже, того дня, коли сорок чотири рази сіло сонце, тобі було страшенно сумно?

Але Маленький Принц не відповів.

РОЗДІЛ VII

П'ятого дня, знову-таки завдяки баранцеві, мені розкрилася таємниця життя Маленького Принца. Зненацька, без вступу, немов після довгих мовчазних роздумів, він запитав:

— А якщо баранець їсть кущі, то їсть і квіти?

— Баранець їсть усе, на що натрапить.

— Навіть якщо квіти мають колючки?

— Так, навіть квіти, які мають колючки.

— Тож навіщо тоді колючки?

Я не знав. Я тоді щосили намагався відкрити один надміру затягнутий болт авіаційного мотора. Я мав чим перейматися, бо аварія, як я бачив, виявилась надто тяжкою, а мізерні рештки питної води спонукали боятися ще гіршого.

— Навіщо ж колючки?

Маленький Принц, поставивши запитання, вже ніколи не зрікався його. Мене драгував неподатливий болт, і я бовкнув, аби сказати що-небудь:

— Ті колючки — непотріб, це лише злоба, притаманна квітам!

— Ох!

Та, помовчавши, Маленький Принц злісно кинув мені:

— Я не вірю тобі! Квіти кволі. Наївні. Вони заспокоюють себе, як можуть. Думають, ніби страшні своїми колючками...

Я не відповів. Саме тоді я казав собі: «Якщо цей болт і тепер не піддасться, я виб'ю його молотом, і він розлетиться на друзки». Маленький Принц знову урвав мої роздуми:

— Тож, ти думаєш, квіти...

— Та ні! Ні! Нічого я не думаю! Я бовкнув казна-що. Я переймаюся серйозними речами!

Маленький Принц приголомшено глянув на мене:

— Серйозними речами!

Він дивився на мене, як я з молотком у руці і з чорними від мастила пальцями нахилився над предметом, який видавався йому гидким.

— Ти розмовляєш, як дорослі!

Від цих слів я засоромився. А він, не знаючи жалю, додав:

— Ти все плутаєш... усе змішуєш!

Маленький Принц справді дуже роздратувався і струснув під вітром золотавим волоссям:

— Я бачив планету, де жив один червонопикий добродій. Він ніколи не нюхав жодної квітки. Ніколи не дивився на зорі. Ніколи нікого не любив. Ніколи нічого не робив, а тільки додавав цифри. І цілісінький день повторював, як і ти: «Я серйозна людина! Я серйозна людина!» — і від цих слів аж надимався з пихи. Але це не людина, а гриб!

— Хто?

— Гриб!

Маленький Принц тепер аж збілів від гніву:

— Уже мільйони років, як квіти озброюються колючками. І мільйони років, як баранці однаково їдять квіти. Невже це не серйозно — намагатися зрозуміти, чому квіти завдають собі таких мук, щоб мати колючки, які ніколи не стають у пригоді? Невже це пусте — війна баранців і квітів? Невже ця війна не серйозніша й не має більшого значення, ніж підрахунки гладкого червонопикого добродія? А якщо я знав єдину у світі квітку, яка, крім моєї планети, більше ніде не росте, а якийсь баранець може, раз укусивши, знищити її, отак, коли-небудь уранці, і навіть не збагне, що скоїв, — невже це пусте?

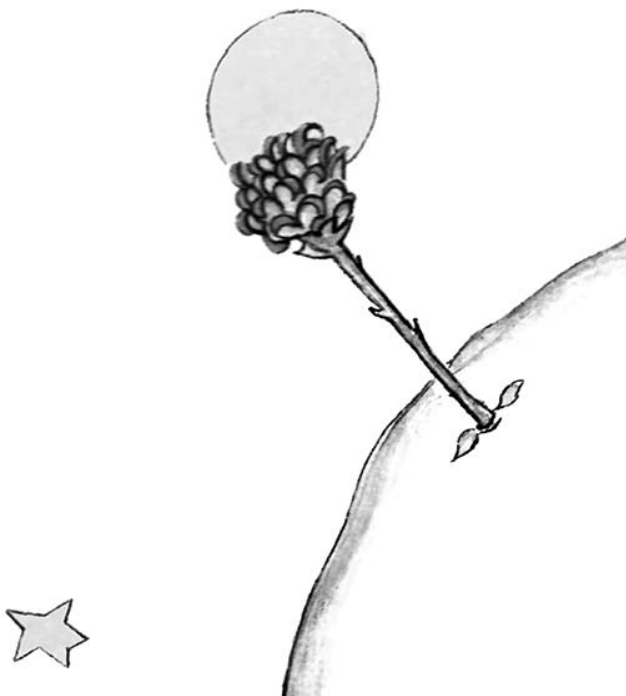
Маленький Принц аж пашів, а згодом озвався знову:

— Якщо любити квітку, яка існує тільки в одному екземплярі серед мільйонів і мільйонів зір, тоді для щастя досить тільки дивитися на них. Тоді можна казати собі: «Моя квітка

десь там...» Та, якщо баранець з'їсть квітку, здаватиметься, немов раптом згасли всі зорі! Невже це пусте?

Маленький Принц не зміг говорити далі. Він раптом розридався. Опустилася ніч. Я кинув інструменти. Мені стали байдужі й молоток, і болт, навіть спрага і смерть. Адже на зорі, на планеті, і то моїй, на Землі, є Маленький Принц і його треба втішити! Я обняв малого. Колисав його. Сказав йому:

— Квітці, яку ти любиш, ніщо не загрожує... Я намалюю баранцеві намордник... Намалюю твоїй квітці огорожу... Я...» Я не дуже знав, що казати. Я почувався вкрай незграбним. Я не знав, як підступити до Маленького Принца, як порозумітися з ним... Країна сліз напрочуд загадкова.

РОЗДІЛ VIII

Невдовзі я більше дізнався про ту квітку. На планеті Маленького Принца завжди росли простенькі квіти, прикрашені одним рядочком пелюсток, ті квіти не займали місця й нікому не заважали. Вранці вони з'являлися в траві, а ввечері гаснули. А ця квітка проклюнулась одного дня з насінини, принесеної невідомо звідки, і Маленький Принц пильно придивлявся до паростка, не схожого на інші. То міг бути новий вид баобаба. Але кущик швидко припинив рости й почав готувати квітку. Маленький Принц, споглядаючи формування величезного пуп'янка, відчував, що він розпукне чимсь дивовижним, але квітка в затишку рідної зеленої хатки нескінченно довго готувалася розкрити свою красу. Ретельно добирала кольори. Повагом одягалася, одна за одною розправляла пелюстки. Вона не хотіла постати зіжмаканою, наче квіти маку. Вона хотіла з'явитися тільки в повному сяєві своєї краси. Ох! Так, вона страшенно кокетувала! Тому її таємничий туалет тривав нескінченні дні. Аж раптом якось уранці, саме тоді, коли сходило сонце, квітка показалася.

І, попрацювавши з такою докладністю, позіхнула і мовила:

— Ох! Я насилу прокинулась... Перепрошую... Я ще не встигла причепуритися...

А Маленький Принц не міг стримати захвату:

— Яка ви гарна!

— Правда ж? — тихесенько запитала квітка. — Та й народилася водночас із сонцем...

Маленький Принц здогадався, що квітка не дуже скромна, але ж як вона зворушувала й чарувала!

— Здається, вже пора снідати, — одразу додала квітка, — то чи не була б ваша ласка подбати про мене?

Збентежившись, Маленький Принц пішов по лійку зі свіжою водою й полив квітку.

І отак та квітка зі своїм хворобливим марнославством дуже скоро почала по-всякому дошкуляти Маленькому Принцові. Скажімо, одного разу, пишаючись своїми чотирма колючками, сказала йому:

— Нехай спробують напасти на мене тигри зі своїми пазурами!

— На моїй планеті немає тигрів, — пояснив Маленький Принц, — та й тигри не їдять трави.

— Я не трава, — лагідно заперечила квітка.

— Перепрошую..

— Тигри ніколи не злякають мене, але я дуже боюся протягів. Сподіваюсь, ширма у вас є?

«Дуже боюся протягів... не щастить, як для квітки, — подумав Маленький Принц. — Ця квітка не з простих...»

— А ввечері накриєте мене ковпаком. У вас дуже холодно. Поганеньке місце. Там, звідки я прибула...

Але квітка урвала себе. Адже її принесло у формі насінини. Вона не могла знати інших світів. Принижена, що мало не вдалася до такої наївної брехні, квітка двічі або тричі вдавано кашлянула, щоб Маленький Принц відчув свою провину:

— Де ширма?

— Та я б уже приніс, а ви розмовляли зі мною!

Тоді квітка кашлянула гучніше, щоб Маленький Принц таки відчув докори сумління.

Отак Маленький Принц, незважаючи на всю віру своєї любові, дуже скоро засумнівався в квітці. Він серйозно сприймав її пусті слова й почувався вкрай нещасним.

— Не треба було слухати її, — якось звірився він мені, — ніколи не слід дослухатися до квітів. Треба милуватись ними і вдихати їхні пахощі. Від моєї квітки вся планета стала духмяною, але я не вмів насолоджуватись цим. Оті балачки про пазури, які так роздратували мене, мали б розчулити мене...

Признався Маленький Принц і в іншому:

— Я тоді нічого не міг зрозуміти! Я мав би судити про квітку з її дій, а не слів. Вона дарувала мені духмяність і сяєво. Я ніколи не повинен був тікати! Я мав би здогадатися про її ніжність, приховану жалюгідними хитрощами. Квіти такі суперчливі! Я був надто юний, щоб уміти любити.

РОЗДІЛ ІХ

Думаю, Маленький Принц скористався для втечі диким птаством, яке летіло у вирій. Уранці в день від'їзду він ретельно прибрав свою планету. Старанно потрусив сажу у вулканах. Він мав два незгаслі вулкани. На них дуже зручно гріти вранці сніданок. Мав і один згаслий вулкан. Але, як казав Маленький Принц, ніколи не знаєш! Тож він пошурував кратер і згаслого вулкана. Якщо вулкани добре прочищені, вони горять потихеньку і стало, без вивержень. Вулканічні виверження — немов сажа, яка загоряється в комині. Річ очевидна, на нашій Землі ми надто малі, щоб трусити сажу у вулканах. Саме тому вони завдають нам такого великого клопоту.

Крім того, Маленький Принц вирвав, трохи засмутившись, останні паростки баобабів. Він думав, що вже ніколи не захоче повернутися. Але того ранку всі звичайні роботи видалися йому справжньою насолодою. Востаннє поливши квітку і готуючись накрити її ковпаком, він відчув, що йому хочеться плакати.

— Прощай! — сказав він квітці.

Вона не відповіла.

— Прощай! — повторив Маленький Принц.

Квітка кашлянула. Але аж ніяк не через застуду.

— Я була дурна, — нарешті озвалася вона. — Прощу, вибач мені. Постарайся бути щасливим.

Маленький Принц здивувався, не почувши докорів. Збен-тежився й заціпенів, тримаючи ковпак у руках. Він не розумів тієї лагідності та спокою.

— Авжеж, я люблю тебе, — казала далі квітка. — Я сама винна, що ти нічого не знав про це. Зрештою, це пусте. А от ти був не меншим дурнем, ніж я. Постарайся бути щасливим... Лиши той ковпак. Я не хочу його.

— Але ж вітер...

— Я не така вже й застуджена... Мені добре від свіжого нічного повітря. Я ж квітка.

— Але ж тварини...

— Таж треба мені годувати дві чи три гусені, якщо хочу побачити метеликів! Здається, вони дуже гарні. Як не вони, хто ще провідає мене? Ти будеш далеко. А якщо трапляться великі тварини, я не боюсь нічого. Я маю пазурі.

Квітка простодушню показала свої чотири колючки. Потім додала:

— Не зволікай отак, це дратує. Ти вирішив піти. Іди.

Квітка не хотіла, щоб Маленький Принц бачив, як вона плаче. Та квітка була дуже горда...

РОЗДІЛ X

Маленький Принц опинився в районі астероїдів 325, 326, 327, 328, 329 і 330. Він почав відвідувати їх, щоб мати якусь роботу і чогось навчитися.

На першому астероїді жив король. Вбраний у пурпур та горностаї, він сидів на простенькому, але однаково величезному троні.

— Ага! Ось і підданий! — вигукнув король, помітивши Маленького Принца.

А Маленький Принц запитав себе:

«Як він міг упізнати мене, ще ніколи не бачивши?»

Він не знав, що королям світ видається спрощеним. Для них усі люди піддані.

— Підійди, щоб я краще бачив тебе, — звелів король, пишаючись, що нарешті він бодай для когось король.

Маленький Принц пошукав очима, де сісти, але всю планету вкривала розкішна горностаєва мантія. Тож він і далі стояв, а буди втомленим, позіхнув.

— Позіхи в присутності монарха суперечать етикетові, — зауважив король. — Я забороняю тобі позіхати.

— Та я не годен стриматись, — відповів, засоромившись, Маленький Принц. — Я довго подорожував, не спав...

— У такому разі, — мовив король, — я наказую тобі позіхати. Я вже багато років не бачив, щоб хтось позіхав. Позіхи для мене — річ цікава. Ну ж бо! Позіхай! Це наказ!

— Я бентежуся... я не можу, — зашарівся Маленький Принц.

— Гм-м! Гм-м! — протягнув король. — Тоді я... наказую тобі інколи позіхати, а інколи...

Він щось бурмотів і видавався роздратованим.

Адже король, власне, прагнув, щоб його владу поважали. Він не терпів непокори. То був абсолютний монарх. Але, сповнений доброти, давав розумні накази.

— Якби я наказав, — просторікував він, — генералові обернутись у морського птаха і якби генерал не виконав наказу, то завинив би не генерал, а я.

— Можна мені сісти? — несміливо запитав Маленький Принц.

— Я тобі наказую сісти! — відповів король, величним жестом підібравши полу горностаєвої мантії.

А Маленький Принц дивувався. Планета малесенька. Чим той король міг правити?

— Ваша Величносте, — озвався він, — перепрошую, що запитую вас...

— Я тобі наказую запитати мене! — похапцем кинув король.

— Ваша Величносте... чим ви правите?

— Усім, — з величною простотою відповів король.

— Усім?

Король скромним жестом показав на свою планету, інші планети й на зорі.

— Цим усім? — перепитав Маленький Принц.

— Цим усім, — підтвердив король.

Адже цей монарх був не тільки абсолютним, а й усесвітнім.

— І зорі коряться вам?

— Звичайно, — кивнув король. — Ту ж мить. Я не терплю непокори.

Така могутність сповнила Маленького Принца захвату. Якби він сам мав таку, то міг би милуватись, як сідає сонце, не сорок чотири, а сімдесят два, а то й сто чи навіть двісті разів за день, ні разу не переставивши стільця! Засмутившись через спогад про свою малу покинуту планету, він наважився попросити короля про милість:

— Я б хотів побачити, як сідає сонце... Зробіть мені таку ласку... Накажіть сонцю сісти...

— Якби я наказав генералові літати від квітки до квітки, наче метелик, або написати трагедію, або обернутись у морського птаха і якби генерал не виконав отриманого наказу, хто — він чи я — не мав би слухності?

— Ви, — твердо мовив Маленький Принц.

— Саме так. Від кожного слід вимагати того, що він може виконати, — пояснював король. — Влада спирається передусім на розум. Якщо наказати народові йти і кинутись у море, він зробить революцію. Я маю право вимагати покори, бо мої накази розумні.

— Ну, а як моє сонце, що заходить? — нагадав Маленький Принц, бо ніколи не забував свого вже поставленого запитання.

— Ти побачиш, як воно заходить. Я дам наказ. Але, дотримуючись своєї науки врядування, зачекаю, поки настануть сприятливі умови.

— І коли ж це буде? — поцікавився Маленький Принц.

— Гм! Гм! — замислився король, одразу зазирнувши у великий календар. — Гм! Гм! Це буде десь... десь... сьогодні ввечері десь о сьомій годині сорок хвилин! Ти побачиш, як мені коряться!

Маленький Принц позіхнув. Він засмутився, що не побачить за мить, як сідає сонце. А ще й трохи знудився.

— Мені тут нема чого робити, — зітхнув він. — Я рушаю далі!

— Не йди! — благав король, бо страшенно пишався, що має підданого. — Не йди, я зроблю тебе міністром.

— Міністром чого?

— Е... правосуддя!

— Таж тут нема кого судити!

— Цього ніколи не знаєш, — заперечив король. — Я ще не обійшов свого королівства. Я вже старенький і не маю місця для карети, а ходити пішки мені важко.

— Ох! Таж я вже бачив, — мовив Маленький Принц, нахилившись, щоб знову глянути на інший бік планети. Там теж нікого немає..

— Тоді ти судитимеш сам себе, — сказав король. — Це найтяжче. Набагато тяжче судити себе, ніж ближнього. Якщо ти здатний судити себе, тоді ти справжній мудрець.

— Я, — заявив Маленький Принц, — можу судити себе де завгодно. Я не маю потреби жити тут.

— Гм! Гм! — вагався король. — Думаю, на моїй планеті десь є старий пацюк. Я чую його вночі. Ти міг би судити цього пацюка. Вряди-годи оголошувати йому смертний вирок. Отак його життя залежатиме від твого правосуддя. Але, засудивши, ти щоразу й помилуєш, щоб зберегти йому життя. Адже пацюк один.

— Я, — заперечив Маленький Принц, — не люблю засуджувати на смерть і думаю, що я піду звідси.

— Ні! — не погодився король.

Маленький Принц, готуючись рушати, все-таки не хотів засмучувати старого монарха:

— Якщо Ваша Величність хочуть, щоб вам корилися абсолютно, ви могли б дати мені якийсь розумний наказ. Звеліти, наприклад, рушати за хвилину. Умови, як на мене, сприятливі...

Король не відповів. Маленький Принц спершу вагався, а потім, зітхнувши, вирушив.

— Я призначаю тебе послом! — квапливо гукнув йому навздогін король.

Він мав величний і владний вигляд.

«Дорослі дуже дивні», — подумки сказав собі Маленький Принц під час подорожі.

РОЗДІЛ ХІ

На другій планеті жив марнославний чоловік.

— Ах! Ах! Візит шанувальника! — гукнув здалеку марнославний, тільки-но помітивши Маленького Принца.

Адже для марнославних решта людей — шанувальники.

— Добрий день! — привітався Маленький Принц. — У вас дуже кумедний капелюх.

— Це для вітань, — відповів марнославний. — Щоб вітати, коли мені плещуть. На жаль, тут ніхто ніколи не ходить.

— Для чого? — не зрозумів Маленький Принц.

— Бий у долоні, — порадив марнославний.

Маленький Принц кілька разів ударив у долоні. Марнославний скромно привітав його, піднявши капелюха.

«А тут веселіше, ніж у короля», — подумав Маленький Принц і знову заплескав у долоні. Марнославний знову вітав його, піднімаючи капелюха.

Поплескавши хвилин п'ять, Маленький Принц утомився від одноманітної гри:

— А що слід робити, щоб капелюх упав? — запитав він.

Але марнославний не чув його. Марнославні чують тільки похвали.

— А ти справді в захваті від мене? — запитав господар планети Маленького Принца.

— А що означає «в захваті»?

— «У захваті» означає визнавати, що я найгарніший, найошатніший, найбагатший і найрозумніший на планеті.

— Але ж ти сам на своїй планеті!

— Дай мені цю насолоду! Однаково будь у захваті від мене!

— Я в захваті від тебе, — мовив Маленький Принц, ледь стенивши плечима, — але який тобі інтерес у цьому?

Маленький Принц покинув ту планету.

«Дорослі вочевидь дуже дивні», — лише сказав він собі під час подорожі.

РОЗДІЛ XII

На наступній планеті жив пияк. Цей візит був дуже короткий, але страшенно засмутив Маленького Принца.

— Що ти тут робиш? — запитав він пияка, побачивши, як той мовчки сидить перед кількома повними пляшками і кількома пустими.

— П'ю, — похмуро відповів пияк.

— Навіщо ти п'єш? — запитав Маленький Принц.

— Щоб забути, — відповів пияк.

— Забути що? — цікавився Маленький Принц, уже проймаючись жалем.

— Забути, що мені соромно, — признався пияк, опустивши голову.

— Соромно що? — запитував далі Маленький Принц, прагнучи допомогти бідоласі.

— Соромно пити! — нарешті вимовив пияк, остаточно поринувши в мовчанку.

Приголомшений, Маленький Принц покинув ту планету.

«Дорослі вочевидь напрочуд дивні», — подумки сказав він собі під час подорожі.

РОЗДІЛ XIII

На четвертій планеті жив бізнесмен. Цей чоловік був такий заклопотаний, що навіть не підняв голови, коли прибув Маленький Принц.

— Добрий день! — привітався Маленький Принц. — У вас погасла сигарета.

— Три плюс дві буде п'ять. П'ять і сім — дванадцять. Добрий день! П'ятнадцять і сім — двадцять дві. Двадцять дві і шість — двадцять вісім. Не маю часу знову запалити. Двадцять шість і п'ять — тридцять одна. Ух! Отже, п'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять одна.

— П'ятсот мільйонів чого?

— Га? Ти ще тут? П'ятсот один мільйон... я вже не знаю... Я маю купу роботи! Я людина серйозна, мені не до балачок! Дві і п'ять — сім...

— П'ятсот один мільйон чого? — повторив Маленький Принц, що ніколи й нізащо не зрікався свого вже поставленого запитання.

Бізнесмен підняв голову:

— За п'ятдесят чотири роки, відколи я живу на цій планеті, мені заважали тільки тричі. Вперше це сталося двадцять два роки тому, бозна-звідки прилетів хрущ і дзижчав так жажливо, що я, додаючи, аж чотири рази помилився! Вдруге це сталося одинадцять років тому, мене доконав ревматизм. Я дуже мало рухаюсь. Я не маю часу тинятися. Я людина серйозна. Втретє... таж оце тепер! Отже, я казав п'ятсот один мільйон...

— Мільйон чого?

Бізнесмен збагнув, що немає надії на спокій:

— Отих дрібних цяток, які інколи видно на небі.

— Мух?

— Та ні, дрібних цяток, які блищать.

— Бджіл?

— Та ні. Дрібних золотавих цяток, які спонукають мріяти нероб. А я — людина серйозна! Я не маю часу на мрії.

— Ага! Зірок?

— Таки їх. Зірок.

— І що ти робиш із п'ятьмастами мільйонами зірок?

— Їх п'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять одна. Я людина серйозна, я точний в усьому.

— І що ти робиш із цими зорями?

— Що я роблю з ними?

— Так.

— Нічого. Вони моя власність.

— Зорі — твоя власність?

— Авжеж.

— Але я бачив одного короля, що...

— Королі не мають власності. Вони володарюють, це зверхники. Тут є велика відмінність.

— І що тобі дає власність на зорі?

— Завдяки їй я багатий.

— І що тобі дає це багатство?

— Я можу купувати інші зорі, якщо хто-небудь відкриє їх.

«Оцей, — подумки сказав собі Маленький Принц, — міркує десь так, як той пияк».

Однак запитував далі:

— Як можна привласнити зорі?

— А чії вони? — невдоволено буркнув бізнесмен.

— Не знаю. Нічийі.

— Тоді вони мої, бо я перший про це подумав.

— Невже цього досить?

— Авжеж. Коли ти знайшов нічийний діамант, він твій.

Коли відкрив нічийний острів, він твій. Коли перший маєш якусь ідею, ти патентуєш її, і вона твоя. Я маю у своїй власності зорі, бо ніхто ніколи до мене не здогадався привласнити їх.

— Таки правда, — погодився Маленький Принц. — І що ти робиш із ними?

— Порядкую ними. Веду облік та інвентаризую, — відповідав бізнесмен. — Це важко. Але ж я людина серйозна!

Маленький Принц однаково не заспокоївся:

— Ось я маю у своїй власності шарф, можу обкрутити його навколо шиї і забрати. А якщо маю квітку, можу зірвати її й забрати. А от ти не можеш зняти зорі!

— Ні, але можу покласти їх у банк.

— А це що таке?

— Розумієш, я записую число своїх зірок на папірцеві.

А потім замикаю той папірець на ключ у шухляді.

— І це все?

— Цього досить!

«Смішно, — думав Маленький Принц. — Досить поетично. Але несерйозно».

Маленький Принц мав про серйозні речі уявлення, дуже відмінні від уявлень дорослих.

— Я, — розповідав він, — маю квітку, яку щодня поливаю. Маю три вулкани, у яких щотижня трушу сажу. Бо дбаю і про згаслий вулкан. Адже ніколи не знаєш, що може трапитися.. І моїм вулканам, і моїй квітці добре, що вони моя власність. А от ти не робиш зорям ніякого добра...

Бізнесмен роззявив рота, але не знав, що відповісти, тож Маленький Принц покинув його.

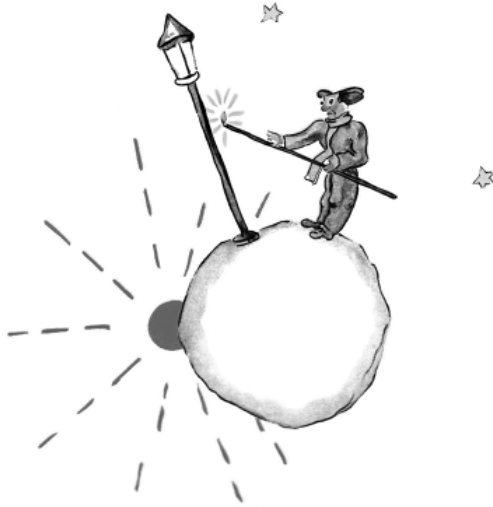
«Без сумніву, дорослі абсолютно дивні», — подумки лише сказав він собі під час подорожі.

РОЗДІЛ XIV

П'ята планета була дуже кумедна. Та ще й найменша з усіх. Місця на ній було якраз досить, щоб поставити ліхтар і ліхтарника. Маленький Принц не міг собі пояснити, яка може бути користь від ліхтаря та ліхтарника десь у небі на планеті, де немає ні людей, ні будинків. Проте сказав собі подумки:

«Можливо, цей чоловік не має глузду. Проте в нього таки більше глузду, ніж у короля, марнославного, бізнесмена і пияка. Принаймні його праця має певний сенс. Запалюючи ліхтар, він немов народжує ще одну зорю або квітку. Гасячи ліхтар, кладе спати квітку або зорю. Мила робота. Справді корисна, бо гарна».

Опустившись на планету, Маленький Принц шанобливо привітав ліхтарника:

— Добрий день! Чому ти погасив ліхтар?

— Це наказ, — відповів ліхтарник. — Добрий день!

— Який наказ?

— Погасити ліхтар. Добрий вечір!

І запалив ліхтар.

— Чому ти запалив ліхтар?

— Це наказ, — відповів ліхтарник.

— Не розумію, — зітхнув Маленький Принц.

— Тут нема чого розуміти, — пояснив ліхтарник. Наказ є наказ. Добрий день!

І погасив ліхтар.

Потім витер чоло картатою червоною хустинкою:

— У мене моторозна професія. Колись вона мала сенс. Я гасив уранці й запалював увечері. А вдень відпочивав, уночі спав...

— І відтоді наказ змінився?

— Наказ не змінився, — зітхнув ліхтарник. — У цьому й трагедія! Планета рік у рік крутиться дедалі швидше, а наказ не змінився!

— Ну? — запитав Маленький Принц.

— Тож тепер, коли вона робить оберт за хвилину, я й на секунду спокою не маю! Запалюю і гашу щохвилини!

— Цікаво! Тож у тебе день — одна хвилинка!

— Аж ніяк не цікаво! — заперечив ліхтарник. — Минув уже місяць, як ми розмовляємо.

— Місяць?

— Так. Тридцять хвилин. Тридцять днів! Добрий вечір!

Ліхтарник запалив ліхтар.

Маленький Принц дививсь на ліхтарника і вже любив його, такого вірного наказові. Й пригадав, як колись він сам хотів споглядати, як заходить сонце, й пересував стілець. Він прагнув допомогти своєму приятелю:

— Слухай... я знаю, як тобі можна відпочити, коли тільки захочеш...

— Я завжди хочу, — запевнив ліхтарник.

Адже можна бути водночас і вірним, і ледачим.

— Твоя планета така маленька, — казав далі Маленький Принц, — що ти тричі ступнеш і обійдеш її. Тобі треба йти лише досить повільно, щоб завжди бути на сонці. Захочеш відпочити — просто йди собі, і день триватиме як завгодно довго.

— Це не стане мені у великій пригоді, — скривився ліхтарник. — Я в житті люблю тільки спати.

— Тоді тобі не щастить, — зітхнув Маленький Принц.

— Не щастить, — погодився ліхтарник. — Добрий день! І погасив ліхтар.

«Цього чоловіка, — подумки сказав собі Маленький Принц, далі линучи в подорож, — зневажали б усі інші: король, марнославний, пияк, бізнесмен. Проте тільки він не видається мені сміховинним. Мабуть, тому, що дбає про щось інше, ніж про себе».

Маленький Принц зітхнув від жалю і знову сказав собі:

«Це єдиний, кого я б міг назвати своїм приятелем. Але його планета справді малесенька. Тут немає місця для двох...»

Маленький Принц лише не смів признатися собі, що шкодує за тією планетою, благословенною зокрема змогою тисячу чотириста сорок разів за добу милуватись, як сідає сонце!

РОЗДІЛ XV

Шоста планета була вдсятеро більша. На ній жив літній добродій, що писав грубезні книжки.

— Ти ба! Ось і дослідник! — вигукнув він, помітивши Маленького Принца.

Маленький Принц сів на стіл і перепочивав. Він був у таких далеких мандрах!

— Звідки ти прибув? — запитав його літній добродій.

— Що за книжка така товста? — запитав і собі Маленький Принц. — Що ви тут робите?

— Я географ, — відповів літній добродій.

— А що таке географ?

— Учений, який знає, де є моря, річки, міста, гори та пустелі.

— Цікаво, — протягнув Маленький Принц. — Бодай на-решті якийсь справжній фах! — І озирнувся на планету географа. Маленький Принц ще ніколи не бачив такої величної планети. — А ваша планета гарна. Тут є океани?

— Я про це ще не знаю, — відповів географ.

— Ох! (Маленький Принц був розчарований). А гори?

— Я про це ще не знаю, — пролунала та сама відповідь.

— А міста, річки і пустелі?

— Теж не знаю.

— Таж ви географ!

— Авжеж, — кивнув географ, — але не дослідник. Я не маю жодного дослідника. Не географ вирушає рахувати міста, річки, гори, моря, океани та пустелі. Географ — надто важлива постать, щоб тинятися. Географ не покидає свого кабінету. Але приймає там дослідників. Розпитує їх і записує їхні спогади. Якщо спогади котрогось із них видаються географу цікавими, він наказує з'ясувати стан моралі дослідника.

— Навіщо?

— Дослідник, який бреше, занпащає географічні книжки. А також дослідник, який забагато п'є.

— Чому? — дивувався Маленький Принц.

— Бо в пияків двоїться в очах. І тоді географ позначає дві гори там, де є тільки одна.

— Я знав одного чоловіка, — мовив Маленький Принц, — що був би поганим дослідником.

— Можливо. Отже, коли мораль дослідника видається доброю, його розпитують про зроблені відкриття.

— І ми це побачимо?

— Ні. Це надто складно. Від дослідника вимагають подати докази. Якщо йдеться, наприклад, про відкриття великої гори, вимагають, щоб він приніс звідти велике каміння.

Географ раптом стрепенувся:

— Стривай, ти ж прибув здалеку! Ти дослідник! Ти опишеш мені свою планету!

Географ, розгорнувши реєстр, заточив олівець. Розповіді дослідників записують спершу олівцем. А щоб записати чорнилом, чекають, поки дослідник подасть докази.

— Ну? — заохочував географ.

— Ох! У мене, — відповів Маленький Принц, — не дуже цікаво, бо все малесеньке. Я маю три вулкани. Два вулкани діють, один погас. Але ж ніколи не знаєш, що може трапитися.

— Ніколи не знаєш, — повторив географ.

— А ще я маю квітку.

— Ми не реєструємо квітів, — мовив географ.

— Чому? Ця квітка найгарніша!

— Квіти ефемерні.

— Що означає «ефемерні»?

— Книги з географії, — пояснював географ, — найцінніші з усіх книжок. Вони ніколи не стають застарілі. Яка-небудь гора вкрай рідко зрушує з місця. Океан украй рідко висихає. Ми пишемо про вічне.

— Але згаслі вулкани можуть прокинутись, — урвав його Маленький Принц. — Що означає слово «ефемерний»?

— Згас вулкан чи прокинувся, нам, географам, байдуже. Для нас має значення тільки те, що це гора. Вона не змінюється.

— Але що таке «ефемерний»? — повторив Маленький Принц, що ніколи не зрікався свого вже поставленого запитання.

— Це слово означає: такий, якому невдовзі загрожує зникнення.

— Моїй квітці невдовзі загрожує зникнення?

— Звичайно.

«Моя квітка ефемерна, — подумки сказав собі Маленький Принц, — і має лише чотири колючки, щоб боронитися від світу! А я покинув її самотню на своїй планеті!»

У серці Маленького Принца вперше озвався жаль. Та невдовзі хлопчик знову збадьорився:

— Що ви порадите відвідати? — запитав він.

— Планету Земля, — навіть не вагався географ. — Про неї ходять добрі чутки.

Маленький Принц покинув планету географа, думаючи про свою квітку.

РОЗДІЛ XVI

Отже, сьомою планетою була Земля.

Земля — не абияка планета! На ній є сто одинадцять королів (не забуваючи, звичайно, й негритянських цариків), сім тисяч географів, дев'ятсот тисяч бізнесменів, сім із половиною мільйонів пияків, триста одинадцять мільйонів марнославних — тобто приблизно два мільярди дорослих.

Щоб дати вам уявлення про розміри Землі, я скажу, що до винаходу електрики на цій планеті, на всіх шістьох континентах, доводилось утримувати справжнє військо з чотирьохсот шістдесятьох двох тисяч п'ятисот одинадцятьох ліхтарників.

Якщо дивитися здалеку, видовище було неперевершеним. Рухи того війська були впорядковані, наче в оперного балету. Спершу наставала черга ліхтарників Нової Зеландії та Австралії. Запаливши ліхтарі, вони йшли спати. Після них пускалися в танок ліхтарники Китаю і Сибіру. Потім і ці непомітно ховалися за лаштунки. Тоді наставала черга ліхтарників Росії та Індії. Далі — ліхтарників Африки і Європи. Згодом виходили на сцену ліхтарники Південної Америки. За ними в слід — Північної Америки. І всі вони ніколи не помилялися в порядку свого виходу на сцену. Грандіозна вистава.

Тільки ліхтарник єдиного ліхтаря на Північному полюсі і його колега-ліхтарник єдиного ліхтаря на Південному полюсі жили в лінощах та недбальстві: вони працювали двічі на рік.

РОЗДІЛ XVII

Коли хочеш видаватися розумним, інколи трапляється трохи прибрехати. Я був не дуже чесний, розповідаючи вам про ліхтарників. Я ризикую дати хибне уявлення про нашу планету тим, хто не знає її. Люди на Землі займають дуже мало місця. Якби два мільярди жителів Землі стали, збившись до купи, немов на мітингу, вони б легко помістилися на майдані завдовжки двадцять миль і завширшки двадцять миль. Людство можна було б зосередити на найменшому острові Тихого океану.

Дорослі, звичайно, не повірять вам. Вони вважають, ніби займають багато місця. Їм мариться, ніби вони не менш важливі, ніж баобаби. Тож порадьте їм зробити підрахунок. Дорослі обожнюють цифри, і ця пропозиція сподобається їм. Але не марнуйте свого часу на цю марудну роботу. В цьому немає потреби. Ви ж вірите мені.

Маленький Принц, опинившись на Землі, дуже здивувався, не побачивши нікого. Він уже злякався, що помилився й потрапив не на ту планету, як раптом у піску ворухнувся жовтий, наче місяць, обручик.

— Добрий вечір! — про всяк випадок привітався Маленький Принц.

— Добрий вечір, — відповіла змійка.

— На яку я планету впав? — запитав Маленький Принц.

— На Землю, в Африці, — відповіла змійка.

— Ох!.. Тож на Землі нікого немає?

— Тут пустеля. В пустелях немає нікого. Земля велика, —
відповіла змійка.

Маленький Принц сів на камінь і звів очі до неба:

— Я запитую себе, — мовив він, — чи справді зорі сяють
тому, щоб кожен міг коли-небудь знову знайти свою. Поглянь
на мою планету. Вона якраз над нами... Але ж яка далека!

— Гарна, — похвалила змійка. — Чого ти прибув сюди?

— Я не порозумівся з однією квіткою, — відповів Ма-
ленький Принц.

— Ух! — зітхнула змійка.

Обоє замовкли.

— А де люди? — нарешті озвався Маленький Принц. —
У пустелі трохи самотньо.

— Серед людей теж самотньо, — з притиском мовила
змійка.

Маленький Принц пильно подивився на неї:

— Дивна ти тварина, — зрештою сказав він, — тоненька,
мов палець...

— Але могутніша за палець короля, — заявила змійка.

Маленький Принц усміхнувся:

— Ти не могутня... ти навіть лап не маєш... навіть не здатна мандрувати...

— Я здатна завести тебе далі, ніж будь-який корабель, — заперечила змійка і, мов золотий браслет, обвила кісточку Маленького Принца. — Доторкнувшись до людини, я повертаю її землі, з якої вона вийшла, — казала далі змійка. — Але ти чистий і прибув із далекої зорі...

Маленький Принц мовчав.

— Мені жаль тебе, такого кволого, на цій гранітній Землі. Я можу допомогти тобі коли-небудь, якщо надто тужитимеш за своєю планетою. Я можу...

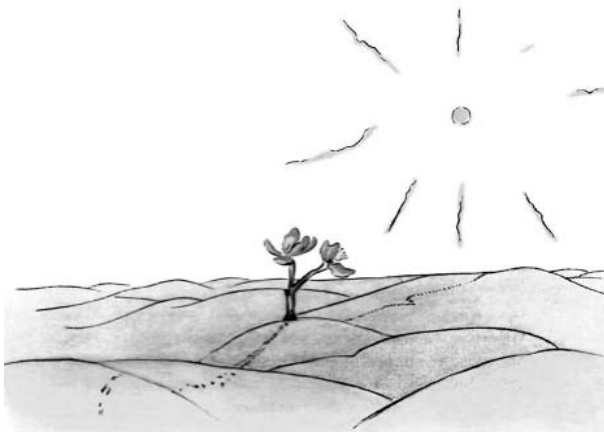
— Ох! Я зрозумів тебе дуже добре, — сказав Маленький Принц, — але чому ти завжди говориш загадками?

— Я розгадую їх усі, — запевнила змійка.

Обоє замовкли.

РОЗДІЛ XVIII

Маленький Принц перетнув пустелю й побачив лише одну квітку. Квітку з трьома пелюстками, непоказну й миршаву...

— Добрий день! — привітався Маленький Принц.

— Доброго здоров'я! — відповіла квітка.

— Де люди? — чемно запитав Маленький Принц.

Та квітка колись бачила, як ішов караван:

— Люди? Їх, мабуть, шестеро чи семеро. Я бачила їх багато років тому. Але ніколи не знаєш, де шукати їх. Вітер жене їх, як перекотиполе. Вони без коріння, і це страшенно сковує їх.

— Прощавай! — рушив далі Маленький Принц.

— Прощавай! — кинула квітка.

РОЗДІЛ ХІХ

Маленький Принц піднявся на високу гору. Єдиними горами, які він знав коли-небудь, були три вулкани, що сягали йому по коліно. Згаслий вулкан правив йому за стільчик. «Із такої високої гори, — сказав він собі, — я одразу побачу всю планету і всіх людей...» Та побачив лише гострі верхівки скель.

— Добрий день! — про всяк випадок привітався він.

— Добрий день!.. Добрий день!.. Добрий день!.. — поко-
тилось відлуння.

— Хто ви? — запитав Маленький Принц.

— Хто ви?.. Хто ви?.. Хто ви?.. — озвалося відлуння.

— Будьте моїми приятелями, я самотній, — поскаржився він.

— Самотній... самотній... самотній... — вторувало відлуння.

«Що за дивна планета! — подумав тоді Маленький Принц. — Геть уся суха, шпичаста й неприязна. А людям бракує уяви. Вони лише повторюють те, що їм кажуть... У себе на планеті я мав квітку, і вона завжди перша озивалася до мене...»

РОЗДІЛ XX

Довго йдучи крізь піски, скелі та сніги, Маленький Принц зрештою натрапив на дорогу. А всі дороги ведуть до людей.

— Добрий день! — привітався він.

Перед ним виднів сад, завітчаний трояндами.

— Доброго здоров'я! — відповіли троянди.

Маленький Принц придивився до них. Усі вони були схожі на його квітку.

— Хто ви? — приголомшено запитав він.

— Ми троянди, — відповіли квіти.

— Ох! — зойкнув Маленький Принц.

І почувся страшенно пригніченим. Його квітка розповідала, мовляв, вона у світі єдина і неповторна. А тут їх тисяч п'ять, усі однакові, і то тільки в одному саду!

«Вона б дуже засмутилася, — сказав він собі, — якби побачила цей сад... страхітливо кашляла б і вдавала б, ніби вмирає, щоб уникнути глузувань. А я був би змушений удавати, ніби піклююся про неї, бо інакше, щоб і мене принизити, вона б і справді віддалася смерті...»

Згодом Маленький Принц знову сказав собі:

«Я думав, ніби я багатий на єдину у світі квітку, а маю звичайнісіньку троянду. Така банальна квітка і мої три вулкани, які мені по коліно і один з яких, мабуть, згас навіки, аж ніяк не роблять із мене великого принца...»

Упавши на траву, Маленький Принц заплакав.

РОЗДІЛ XXI

Саме тоді з'явився лис.

— Добрий день! — привітався він.

— Доброго здоров'я! — чомно відповів Маленький Принц, озирнувшись, але нікого не побачивши.

— Я тут, — озвався голос, — під яблунею.

— Хто ти? — запитав Маленький Принц. — А ти гарний.

— Я лис, — відповів лис.

— Ходи пограйся зі мною, — попросив Маленький Принц. — Мені страшенно сумно.

— Я не можу гратися з тобою, — заперечив лис. — Я не приручений.

— Ох! Вибач! — збентежився Маленький Принц. Але після роздумів додав: — А що означає слово «приручити»?

— Ти не тутешній, — здогадався лис. — Чого ти шукаєш?

— Я шукаю людей, — відповів Маленький Принц. — Що означає «приручити»?

— Люди, — пояснив лис, — мають рушниці й полюють. А це страшенно прикра річ! Люди розводять ще й курей. Це єдине, чим вони переймаються. Тож ти шукаєш курей?

— Ні, — заперечив Маленький Принц. — Я шукаю приятелів. Що означає «приручити»?

— Це дуже забута дія. Вона означає «створити зв'язки».

— Створити зв'язки?

— Звичайно, — кивнув лис. — Ти для мене тільки хлопчик, достоту схожий на сотню тисяч хлопчиків. Я не маю потреби в тобі. Ти теж не маєш потреби в мені. Я для тебе тільки лис, схожий на сотню тисяч лисів. Але, якби ти приручив мене, ми відчували б потребу один в одному. Ти був би для мене єдиним у світі. Я був би для тебе єдиним у світі...

— Я починаю розуміти, — задумався Маленький Принц. — Є одна квітка... мабуть, вона приручила мене...

— Можливо, — погодився лис. — На Землі всяке можна побачити...

— Ох! Це не на Землі, — зітхнув Маленький Принц.

Лис, здається, дуже зацікавився:

— На іншій планеті?

— Так.

— А на тій планеті є мисливці?

— Ні.

— Це вже цікаво! А кури?

— Ні.

— Ніде немає досконалості, — зітхнув лис.

Але згодом повернувся до своєї ідеї:

— Моє життя нудне. Я полюю курей, люди полюють мене.

Всі кури однакові, та й люди всі однакові. Тому мені нудно. Та, якби ти приручив мене, моє життя немовби осяяло сонце. Я б здалеку чув, як ти ступаєш, упізнавав би твою ходу, відмінну від будь-чєїї іншої ходи. Хода інших людей загаяла б мене під землю. Твоя виманювала б із нори, наче музика. Ось поглянь! Бачиш отам пшеничні ниви? Я хліба не їм. Пшениця мені без потреби. Пшеничні ниви ні про що не нагадують мені. І це сумно! А от у тебе золотаве волосся. Тож як було б чудово, якби ти приручив мене! Золотава пшениця нагадувала б мені про тебе. Я любив би слухати, як шелестить вітер у колосі...

Лис замовк і довго дивився на Маленького Принца:

— Будь ласка... приручи мене! — благав він.

— Я б із радістю, — мовив Маленький Принц, — але часу в мене обмаль. Я маю знайти собі приятелів і хочу багато зрозуміти.

— Не приручиш — не зрозумієш, — прорік лис. — Люди вже не мають часу розуміти бодай що-небудь. Вони геть усе купують у крамницях уже готове. А от крамниць, де торгують приязню, не існує, тож люди вже не мають приятелів. Якщо хочеш мати приятеля, приручи мене!

— А що треба робити? — запитав Маленький Принц.

— Треба бути дуже терплячим, — повчав лис. — Спершу ти посидиш трохи поодаль від мене, отак, у траві. Я дивитимусь на тебе кутиком ока, а ти мовчатимеш. Мова — джерело непорозумінь. Але щодня ти зможеш сідати трохи ближче...

Наступного дня Маленький Принц знову прийшов на те місце.

— Приходить краще однієї години, — давав настанови лис. — Якщо, наприклад, ти прийдеш о четвертій годині

пополудні, я ще з третьої почну почуватися щасливим. Що ближче підступатиме година, то щасливіший я буду. А вже о четвертій розхвилююсь і забігаю: я з'ясую ціну щастя! Та, якщо ти ходитимеш байдуже коли, я ніколи не знатиму, на яку годину готувати своє серце... Треба дотримуватись ритуалів.

— Що таке ритуал? — запитав Маленький Принц.

— Це теж дуже забуте явище, — пояснив лис. — Це те, завдяки чому один день відрізняється від решти днів, одна година — від решти годин. Скажімо, в моїх мисливців є певний ритуал. Щочетверга вони танцюють із сільськими дівчатами. Отже, четвер — розкішний день! Я гуляю аж до винограднику. А якби мисливці танцювали байдуже коли, всі дні були б однакові і б не мав жодного вихідного.

Отак Маленький Принц приручив лиса. А як наблизилась пора вирушати:

— Ох! — простогнав лис. — Я плакатиму.

— Тут ти сам завинив, — сказав Маленький Принц. — Я не бажав тобі лиха, але ж ти хотів, щоб я приручив тебе...

— Авжеж, — погодився лис.

— Але ж ти плакатимеш! — скрикнув Маленький Принц.

— Авжеж, — кивнув лис.

— У такому разі ти нічого не здобув!

— Здобув, — заперечив лис. — Завдяки золотавій пше-
ниці.

А згодом додав:

— Піди ще раз поглянь на троянди. Ти збагнеш, що твоя —
єдина у світі. Потім повернись і попрощайся зі мною, і я
подарую тобі одну таємницю.

Маленький Принц пішов дивитися на троянди.

— Ви анітрохи не схожі на мою троянду, ви ще ніхто, —
казав він їм. — Вас ніхто не приручив, і ви нікого не при-
ручили. Ви такі, як був мій лис. То був лис, схожий на сотні
тисяч інших лисів. Але я зробив його своїм приятелем, і він
тепер єдиний у світі.

Троянди засоромились.

— Ви гарні, але пусті, — додав Маленький Принц. — За
вас не підеш на смерть. Звичайний перехожий, безперечно,
подумає, що моя троянда схожа на вас. Але вона одна має
більше значення, ніж ви всі, бо саме її я поливав. Саме її
накривав ковпаком. Саме її затуляв ширмою. Саме на ній
повбивав гусінь (крім двох чи трьох, щоб літали метелики).
Саме її я слухав, як вона нарікала, вихвалялась чи навіть
інколи мовчала. Бо то моя троянда.

Маленький Принц знову прийшов до лиса:

— Прощавай! — мовив він.

— Прощавай! — зітхнув лис. — А ось і моя таємниця. Вона дуже проста: бачать насправді тільки серцем. Очі головного не бачать.

— Очі головного не бачать, — повторив Маленький Принц, щоб запам'ятати.

— Саме час, який ти змарнував на свою троянду, надає їй такого великого значення.

— Саме час, який я змарнував на свою троянду... — повторив Маленький Принц, намагаючись запам'ятати.

— Люди забули цю істину, — напучував лис, — а ти не повинен забувати її. За тих, кого приручив, ти відповідаєш довіку. Ти відповідаєш за свою троянду...

— Я відповідаю за свою троянду... — повторив Маленький Принц, щоб запам'ятати.

РОЗДІЛ XXII

— Добрий день! — привітався Маленький Принц.

— Доброго здоров'я! — відповів стрілочник.

— Що ти тут робиш? — запитав Маленький Принц.

— Сортую пасажирів, по тисячі в одному пакеті, — мовив стрілочник. — Скеровую потяги, які везуть їх, то праворуч, то ліворуч.

Кур'єрський потяг з осяяними вікнами прогуркотів, наче грім, аж здригнулася будка стрілочника.

— Ого, як спішать! — зауважив Маленький Принц. — Чого шукають ті люди?

— Навіть машиніст не знає, — відповів стрілочник.

У зворотному напрямі прогуркотів ще один осяйний кур'єрський потяг.

— Що, вже повернулися? — здивувався Маленький Принц.

— Та це інші люди, — пояснив стрілочник. — Міняються місцями.

— А там, де вони були, їм не подобалось?

— Нікому ніколи не подобається його теперішнє місце, — відповів стрілочник.

Гуркнув, мов грім, третій осяйний кур'єрський потяг.

— Вони женуться за першими пасажирами? — запитав Маленький Принц.

— Ніхто ні за ким не женеться. Люди там усередині сплять або позіхають. Тільки діти туляться носами до шибок.

— Тільки діти знають, чого шукають, — промовив Маленький Принц. — Вони марнують час на ганчір'яну ляльку, і ця лялька набуває для них значення, і коли забрати її, діти плачуть...

— Щастить їм! — кинув стрілочник.

РОЗДІЛ XXIII

— Добрий день! — привітався Маленький Принц.

— Доброго здоров'я! — відповів крамар.

Цей крамар продавав удосконалені пігулки, які тамували спрагу. Ковтаєш одну в тиждень — і вже не хочеться пити.

— Навіщо ти продаєш їх? — запитав Маленький Принц.

— Це велика економія часу, — відповів крамар. — Фахівці вже все порахували. Заощаджуєш п'ятдесят три хвилини на тиждень.

— І що роблять із тими п'ятдесятьма трьома хвилинами?

— Що завгодно...

«Якби я, — подумки сказав собі Маленький Принц, — мав вільні п'ятдесят три хвилини, я б потихеньку пішов до джерела...»

РОЗДІЛ XXIV

Минув уже тиждень, як мій літак поламався в пустелі, а слухаючи розповідь про крамаря, я випив останню краплю свого запасу води.

— Ох! — сказав я Маленькому Принцові. — Твої спогади цікаві, але я ще не полагодив літак і вже не маю, що пити, я б теж радів, якби мав змогу потихеньку піти до джерела!

— Мій приятель лис казав...

— Хлопчику, тепер уже не до лиса!

— Чому?

— Бо я помру від спраги...

Маленький Принц не розумів моїх міркувань і говорив далі:

— Приятеля добре мати навіть тоді, коли тобі судилося померти. Скажімо, я радію, що мав приятеля лиса...

«Він не усвідомлює небезпеки, — думав я, — бо йому ніколи не дошкуляють ні голод, ні спрага. Трохи сонечка йому досить...»

Але Маленький Принц глянув на мене й відповів на мої думки:

— Я теж хочу пити... Пошукаймо криницю...

Я втомлено махнув рукою: безглуздо шукати навмання криницю серед безмірної пустелі. І все-таки ми пішли.

Ми йшли довгі години, мовчки, вже опустилася ніч і засяяли перші зорі. Я бачив їх, наче уві сні, я аж горів увесь від спраги. В голові немов танцювали слова Маленького Принца.

— Тож і ти відчуваєш спрагу? — запитав я.

Він не відповів, лише мовив:

— Вода й для серця може бути добра...

Я не зрозумів тих слів, але мовчав... Я чудово знав, що розпитувати не слід.

Маленький Принц утомився. Сів. Я вмостився поряд із ним. Помовчавши, він проказав:

— Зорі гарні, і то через квітку, якої не бачиш...

Я відповів, що звичайно, і мовчки дивився на брижі піску під місяцем.

— І пустеля гарна, — докинув Маленький Принц.

То була правда. Я завжди любив пустелю. Ми сиділи на піщаній дюні. Ми нічого не бачили. Нічого не чули. І все-таки щось сяяло серед тиші...

— Пустелю прикрашає те, — сказав Маленький Принц, — що вона ховає десь криницю...

Я здивувався, зрозумівши раптом загадкову осяйність пісків. Малим хлопцем я жив у старому домі, й існувала легенда, ніби в ньому заховано скарб. Звичайно, ніхто ніколи не знайшов його і навіть, напевне, не шукав. Але той скарб повивав чарами увесь будинок. Мій дім у глибинах свого серця ховав таємницю...

— Атож, — сказав я Маленькому Принцові, — байдуже, йдеться про дім, про зорі чи пустелю, те, що надає їм краси, годі побачити!

— Я тішуся, — всміхнувся він, — що ти згоден з моїм лисом.

Маленький Принц заснув, я взяв його на руки і знову пішов. Я розчулився. Мені здавалося, ніби я несучи беззахисний скарб. Я навіть думав, що на Землі немає нічого вразливішого. Я дивився під місяцем на бліде чоло, заплещені очі, пасма волосся, які ворушилися під вітром, і казав собі: «Я бачу лише оболонку. Очі головного не бачать...»

Вуста Маленького Принца ледь розтулилися, немов усміхнувшись, і я знову казав собі: «Маленький Принц заснув,

і мене страшенно зворушує в ньому вірність квітці, образ троянди променіє в ньому, наче вогник лампи, навіть тоді, коли він спить...» Але я здогадувався: Маленький Принц ще більш беззахисний, ніж світильник. А світильники слід захищати: порив вітру може загасити їх...

Отак ідучи, я дійшов на світанку до криниці.

РОЗДІЛ XXV

— Люди, — сказав Маленький Принц, — тиснуться в кур'єрські потяги, але не знають, чого шукають. Тоді вони метушаться й тупцяють на місці...

І додав:

— Марний клопіт!..

Криниця, до якої ми дійшли, була не така, як сахарські. Сахарські криниці — звичайні діри, вириті в піску. А ця скидалася на сільську криницю. Але села там не було, тож мені здалося, ніби я марю.

— Дивно, — сказав я Маленькому Принцові, — тут є все: блок, відро, мотузка...

Він сміявся, помацав мотузку, крутнув блок. Той вискнув, наче іржавий флюгер, коли довго спав і нарешті прокинувся вітер.

— Чуєш, — мовив Маленький Принц, — ми розбудили криницю, і вона співає...

Я не хотів, щоб він тягнув відро:

— Дай мені, — сказав я, — ця робота затяжка для тебе.

Я неквапом підтягнув відро аж до цямрини. Поставив якомога рівніше. У вухах і далі лунала пісня блока, а в ще тремкій воді я бачив, як полискує сонце.

— Ця вода і мою втамує спрагу, — озвався Маленький Принц. — Дай мені пити.

І я збагнув, чого він шукав!

Я підніс йому відро аж до вуст. Він пив, заплющивши очі. Мить була втішна, наче свято. Ні, та вода не була поживою.

Вона народилася з походу під зорями, зі співу блока, з зусиль моїх рук. Вона була добра для серця, немов подарунок. Як я був малим хлопцем, вогні різдвяної ялинки, музика опівнічної меси, лагідність усмішок становили отак разом усю осяйність мого різдвяного подарунка.

— Люди на твоїй планеті, — сказав Маленький Принц, — вирощують п'ять тисяч троянд в одному саду... і не знаходять там того, чого шукають...

— Не знаходять, — підтвердив я.

— Однак могли б знайти його в єдиній троянді та лійці води...

— Авжеж, — кивнув я.

А Маленький Принц додав:

— Але очі сліпі. Шукати треба серцем.

Я пив. Відпочивав. Пісок на світанку міниться медовими барвами. Я радів і тим барвам. Але чому такий смуток оповив мені душу?..

— Ти повинен виконати свою обіцянку, — тихо нагадав Маленький Принц, знову сівши поряд зі мною.

— Яку обіцянку?

— Знаєш... намордник для баранця... я відповідаю за ту квітку!

Я дістав із кишені свої ескізи. Маленький Принц побачив їх і засміявся:

— Твої баобабки скидаються на капусту!

— Ох!

А я так пишався своїми баобабками!

— А твій лис... у нього вуха... наче роги... і надто вже довгі!

Маленький Принц знову засміявся.

— Хлопче, ти несправедливий, я ж не вмів нічого малювати, крім боа цілих і розрізаних.

— Ой, та й так годиться, — заспокоїв він, — діти знають!

Тож я намалював намордник. А як віддавав малюнок, мені краялося серце:

— Ти щось задумав і не кажеш мені...

Маленький Принц не відповів, а тільки повідомив:

— Знаєш, відколи я впав на Землю... завтра буде річниця.

Помовчавши, додав:

— Я впав тут неподалік...

І почервонів.

Я знову, не розуміючи чому, відчув дивну тугу. Але оговтася й запитав:

— Отже, тиждень тому, вранці, як я побачив тебе, ти не випадково гуляв тут самотній за тисячу миль від усіх населених місць! Ти повернувся на місце падіння?

Маленький Принц знову почервонів.

А я додав, вагаючись:

— Мабуть, через річницю?

Маленький Принц червонів і далі. Він ніколи не відповідав на запитання, та, коли червоніють, це означає «так», правда?

— Ох! — зітхнув я. — Боюся...

Але Маленький Принц урвав мене:

— Тепер ти повинен працювати. Тобі слід повернутись до твоєї машини. Я зачекаю тут. Приходь завтра ввечері...

Але спокою я вже не мав. Я згадав про лиса. Якщо дав себе приручити, є ризик, що доведеться плакати...

РОЗДІЛ XXVI

Поблизу від криниці тягнувся старий, де-не-де зруйнований мур. Повертаючись увечері другого дня від літака, я ще здалеку помітив Маленького Принца, що сидів зверху на мурі, спустивши ноги. Я почув його голос:

— Невже не пригадуєш? — запитував він. — Це аж ніяк не тут!

Чийсь інший голос, мабуть, відповів йому, бо ж він заперечив:

— Так-так! Це справді той день, але місце не те...

Я й далі йшов до муру, але ще нікого не чув і не бачив. А Маленький Принц знову заперечував:

— Звичайно. Ти побачиш, де починається мій слід на піску. Ти повинна лише зачекати мене. Вночі я буду там.

Я був метрів за двадцять від муру і однаково нічого не бачив.

Помовчавши, Маленький принц заговорив знову:

— А в тебе добра отрута? Ти певна, що я не мучитимусь довго?

Я зупинився, серце защеміло, але я й далі нічого не розумів.

— А тепер відійди, — сказав він, — я хочу зіскочити.

Тоді я опустил очі до підніжжя муру — і аж відсахнувся! Там, піднявши голову до Маленького Принца, скрутилась одна з тих жовтих зміюк, які страчують людину за тридцять секунд. Я поліз у кишеню по револьвер і побіг, але змійка,

почувши тупіт, поволі опала на пісок, наче струмінь води, що урвався, і, не дуже й поспішаючи, ковзнула між камінцями з тихим металевим шурхотом.

Я підбіг до муру якраз вчасно, щоб зловити блідого, мов сніг, хлопчика-принца.

— Що за вигадки! Тепер ти вже з гадюками розмовляєш!

Я розмотав незмінний золотавий шарф на шиї Маленького Принца. Змочив йому скроні, дав води. Запитувати про щось я вже не наважувався. Він зосереджено дивився на мене і пригорнувся, обнявши за шию. Я чув: його серце калатає, мов у пташки, яка вмирає, поцілена з гвинтівки.

— Я радий, — заговорив Маленький Принц, — що ти з'ясував, який там негаразд із твоєю машиною. Тепер ти зможеш повернутися додому...

— Звідки ти знаєш?

Адже я саме збирався розповісти, що всупереч усім сподіванням моя праця скінчилася успіхом!

Маленький Принц не відповів на запитання, але додав:

— Я теж сьогодні повертаюся додому...

І сумовито докинув:

— Це набагато далі... й набагато важче...

Я відчував, що відбувається щось незвичайне. Я пригорнув Маленького Принца, мов дитину, а проте мені здавалося, ніби він падає прямовисно в прірву, а я нічого не можу вдіяти, щоб затримати його...

Маленький Принц споважнів і задивився вдалечинь:

— Я маю баранця. І ящик для баранця. І намордник...

Він сумовито всміхнувся.

Я довго чекав. Відчув, що Маленький Принц мало-помалу зігрівається:

— Хлопчику, ти злякався...

Він звичайно злякався! Але тихенько розсміявся:

— Я ще більше злякаюсь увечері!..

Я знову відчув, як ціпенію від чуття непоправності. Я зрозумів: мені нестерпна думка, що я вже ніколи не почую цього сміху. Він був для мене як джерело в пустелі.

— Хлопчику, я й далі хочу чути твій сміх...

А він сказав мені:

— Цієї ночі виповниться рік. Моя зоря опиниться якраз над тим місцем, де я впав торік...

— Хлопчику, правда, це тільки лихе сновиддя: твоя розмова зі змією, нічна зустріч, зоря?..

Маленький Принц не відповів, а лише повторив:

— Очі головного не бачать...

— Так...

— Як-от коли йдеться про квітку. Якщо любиш квітку на далекій зорі, вночі приємно милуватись небом. Усі зорі заквітчані.

— Так...

— Як-от коли йдеться про воду. Вода, якою ти напоїв мене, була наче музика, і то завдяки блокові й мотузці... пригадуєш... яка смачна та вода.

— Так...

— Уночі ти споглядатимеш зорі. Моя надто маленька, щоб я показав тобі, де вона. Так краще. Моя зоря буде для тебе однією з безлічі зір. І тоді ти з любов'ю споглядатимеш

усі зорі... Всі вони стануть твоїми приятелями. А я тобі дам ще й подарунок...

Маленький Принц знову засміявся.

— Ох, хлопчику, хлопчику, як я люблю чути твій сміх!

— Він і стане моїм подарунком... буде як вода, яку ми пили...

— Тобто?

— Люди мають зорі, але в кожного вони різні. Для мандрівників і подорожніх зорі — проводирі. Для інших — лише осяйні цятки. Ще для інших, для вчених, — проблеми. Для мого бізнесмена вони були золоті. Але всі ці зорі мовчать. А ти матимеш зорі, яких не має ніхто...

— Тобто?

— Коли глянеш уночі на небо, тобі здаватиметься, ніби сміються всі зорі, бо ж я житиму на одній з-поміж них, сміятимусь на ній. Ти матимеш зорі, які вміють сміятися!

Маленький Принц знову засміявся.

— А коли твій смуток розвіється (людський смуток завжди має кінець), ти радітимеш, що знав мене. Ти завжди будеш моїм приятелем. Ти хотітимеш сміятися разом зі мною. Інколи ти відчинятимеш вікно, просто так, задля втіхи... І твої приятелі ще й як здивуються, побачивши, як ти смієшся, задивившись у небо. Тоді ти скажеш їм: «Так, зорі завжди смішать мене!» А вони гадатимуть, ніби ти збожеволів. Я утну над тобою лихий жарт...

Він знову засміявся.

— Буде так, ніби я дав тобі замість зірок табун дзвіночків, які вміють сміятися...

Маленький Принц засміявся, а потім знову споважнів:

— Цієї ночі... знаєш... не приходь.

— Я не кину тебе.

— Я немов страждатиму... немов умиратиму. Атож. Не приходь дивитися на це, не варто...

— Я не кину тебе.

Але Маленький Принц непокоївся:

— Я кажу це... ще й через змійку. Не годиться, щоб вона вкусила тебе... Змії лихі. Здатні вкусити задля насолоди...

— Я не кину тебе.

А втім, нова думка заспокоїла його:

— Правда, вони вже не мають отрути для другого укусу...

Тієї ночі я не бачив, як пішов Маленький Принц. Він зник тихцем. Коли я наздогнав його, він ступав рішуче та швидко й лише кинув мені:

— А! Ти тут...

Узяв мене за руку. Але й далі переживав:

— Даремно ти пішов. Тобі буде тяжко. Я немов помру, та це буде неправда...

Я мовчав.

— Розумієш, це надто далеко. Я не можу взяти своє тіло. Воно заважке.

Я мовчав.

— Тіло буде схоже на стару покинуту шкаралупу. Старі шкаралупи не засмучують...

Я мовчав.

Маленький Принц похнюпився, але знову подолав розпуку:

— Знаєш, буде просто чудово. Я теж споглядатиму зорі...
Всі зорі будуть криницями з іржавим блоком. Усі зорі поїтимуть мене...

Я мовчав.

— Це буде величезна радість! Ти матимеш п'ятсот мільйонів дзвіночків, я матиму п'ятсот мільйонів криниць...

Тепер замовк і Маленький Принц, бо заплакав...

— Це тут. Дай мені самому ступити один крок.

Він сів, бо боявся.

Потім додав:

— Знаєш... моя квітка... я відповідаю за неї! А вона така квола! Така наївна. Має чотири нікчемні колючки, щоб боронитися від світу...

Я сів, бо ноги вже не тримали мене. А Маленький Принц проказав:

— Що ж... це все...

Він ще вагався мить, потім підвівся. Ступив один крок. Я й ворухнутися не міг.

Лише жовта блискавка майнула коло кісточки хлопчика. Він на мить заціпенів. Не зойкнув, а повільно впав, як падає дерево. На сипкому піску навіть не гупнуло.

РОЗДІЛ XXVII

Тепер, звичайно, минуло вже шість років... Я ще ніколи не розповідав про цю пригоду. Товариші, знову побачивши мене, раділи, що я живий. Я сумував, але казав їм: «Це втома...»

Тепер мій смуток трохи розвіявся. Тобто... не зовсім. Але знаю, що Маленький Принц повернувся на свою планету, бо на світанку не знайшов його тіла. Те тіло було не таке вже й важке... А вночі я люблю слухати зорі. Вони як п'ятсот мільйонів дзвіночків...

Але сталася одна дивна річ. Малюючи намордник для Маленького Принца, я забув додати шкіряний ремінець! Він ніколи не зможе начепити намордник на баранця. Тож я запитую себе: «Що діється на його планеті? Може, баранець уже з'їв тв квітку...»

Інколи я кажу собі: «Безперечно, ні! Маленький Принц щовечора накриває квітку скляним ковпаком і добре пильнує баранця...» Тоді я щасливий, і всі зорі лагідно сміються.

А інколи кажу інше: «Він забіжить кудись думками тоді або тоді, — й цього досить! Якось увечері забуде накрити ковпаком, а баранець тихесенько вийде серед ночі...» І тоді всі дзвіночки стають сльозинами!..

Саме в цьому й криється велика таємниця. Для вас, для тих, хто, як і я, теж любить Маленького Принца, ніщо у світі не лишиться незмінним, якщо десь — невідомо де — не відомий нам баранець з'їв (або ні?) троянду...

Пляньте на небо. Запитайте себе: баранець з'їв квітку чи ні? Ви побачите, як усе зміниться...

Жоден дорослий ніколи не зрозуміє, що це має дуже велике значення!

Для мене це найгарніший і найсумніший краєвид у світі. Це той самий краєвид, що й на попередній сторінці, але я намалював ще раз, щоб ви добре запам'ятали його. Саме тут Маленький Принц з'явився на Землі, а згодом зник.

Уважно роздивіться краєвид, щоб мати впевненість, що ви впізнаєте його, якщо вам доведеться коли-небудь мандрувати в африканській пустелі. Якщо вам трапиться проминати те місце, благаю, не поспішайте: постійте трохи якраз під його зорею! Якщо тоді до вас підійде хлопчик, якщо він засміється, якщо матиме золотаве волосся, не відповідатиме на запитання, ви одразу здогадаєтесь, хто то. Тоді будьте ласкаві! Не лишайте мене в незмірно великому смутку, а напишіть мерщій, що він повернувся...

ЗМІСТ

Сент-Екзюпері: життя як політ. <i>Елеонора Соловей</i>	3
МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ	15
Розділ I	16
Розділ II	18
Розділ III	22
Розділ IV	25
Розділ V	28
Розділ VI	32
Розділ VII	34
Розділ VIII	37
Розділ IX	41
Розділ X	44
Розділ XI	49
Розділ XII	51
Розділ XIII	53
Розділ XIV	56
Розділ XV	59
Розділ XVI	62
Розділ XVII	63
Розділ XVIII	66
Розділ XIX	67
Розділ XX	69
Розділ XXI	71
Розділ XXII	77
Розділ XXIII	79
Розділ XXIV	80
Розділ XXV	83
Розділ XXVI	86
Розділ XXVII	93

Літературно-художнє видання

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»

СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ АНТУАН ДЕ

МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ

Переклад з французької

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Коректор *Р. Є. Панченко*

Підписано до друку 22.05.17. Формат 84×108 ¹/₃₂.

Умов. друк. арк. 5,04. Облік.-вид. арк. 3,60.

Тираж 2500 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: market@folio.com.ua
Інтернет-магазин:
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016